ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ JULIANE KOKOTT

της 28ης Οκτωβρίου 2004 [1]

I — Εισαγωγή

1. Η υπό κρίση περίπτωση αφορά μια ιταλική ρύθμιση, κατά την οποία δήμοι εισπράττουν φόρους διαφημίσεως, θεσπίζουν ορισμένες διατάξεις για τη διενέργεια διαφημίσεων στην περιφέρειά τους (μεταξύ άλλων, κανόνες για τον αριθμό και τη θέση των διαθέσιμων επιφανειών διαφημίσεως) και διαχειρίζονται επίσης μια δική τους δημοτική υπηρεσία αφισοκολλήσεων. Η εν προκειμένω αιτίαση συνίσταται ουσιαστικώς στο ότι οι δήμοι ασκούν επιχειρηματική δραστηριότητα σε μια αγορά για την οποία καθορίζουν συγχρόνως οι ίδιοι τους κανόνες του παιγνιδιού.

2. Στην αλληλουχία αυτή, ο Giudice di pace di Genova-Voltri (στο εξής επίσης το αιτούν δικαστήριο) ερωτά το Δικαστήριο για την ερμηνεία των κανόνων της Συνθήκης που αφορούν τον ανταγωνισμό (άρθρα 82 ΕΚ, 86 ΕΚ, 87 ΕΚ και 88 ΕΚ) και την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών (άρθρο 49 ΕΚ). Με τα προδικαστικά του ερωτήματα, το αιτούν δικαστήριο απευθύνεται για δεύτερη φορά στο Δικαστήριο, αφότου αυτό, με διάταξη της 8ης Οκτωβρίου 2002, κήρυξε (προδήλως) απαράδεκτη την πρώτη αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως στην ίδια υπόθεση [2].

II — Νομικό πλαίσιο

Α — *Κοινοτικό δίκαιο*

3. Το πλαίσιο των διατάξεων του κοινοτικού δικαίου αποτελούν τα άρθρα 49 ΕΚ, 50 ΕΚ, 82 ΕΚ, 86 ΕΚ, 87 ΕΚ και 88 ΕΚ.

Β — *Εθνικό δίκαιο*

Εισαγωγή

4. Από τις παρατηρήσεις που κατατέθηκαν στο Δικαστήριο μπορεί να συναχθεί ότι

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γερμανική.

2 — Διάταξη της 8ης Οκτωβρίου 2002, C-190/02, Viacom (Συλλογή 2002, σ. I-8287).

διαφήμιση με διαφημιστικά υλικά, παραδείγματος χάριν με αφίσες, είναι καταρχήν δυνατή σε ιταλικούς δήμους με τρεις διαφορετικούς τρόπους. Πρώτον, ιδιώτες μπορούν να τοποθετούν τα διαφημιστικά τους υλικά σε ιδιωτικές εγκαταστάσεις. Δεύτερον, υφίσταται για τους ιδιώτες η δυνατότητα να χρησιμοποιούν τους δημόσιους χώρους (π.χ. οδούς ή τοίχους δημοσίων κτιρίων) για την ανάρτηση των (ιδιωτικών) τους διαφημιστικών υλικών. Και τρίτον, διαφημιστικά μηνύματα μπορούν να τοποθετούνται σε δημοτικές εγκαταστάσεις, όπως για παράδειγμα σε τοίχους για αφισοκόλληση που διατίθενται από τον εκάστοτε δήμο. Στην περίπτωση αυτή, οι αφίσες μπορούν να τοποθετούνται είτε από τους ίδιους τους ενδιαφερομένους ιδιώτες είτε από μια υπηρεσία του δήμου (στο εξής δημοτική υπηρεσία αφισοκολλήσεως).

5. Σε όλες τις περιπτώσεις οφείλεται *δημοτικός φόρος διαφημίσεως*. Πάντως, όταν χρησιμοποιείται η δημοτική υπηρεσία αφισοκολλήσεως, ο φόρος αυτός εμπεριέχεται ήδη στο *τέλος* που πρέπει να καταβάλλεται για την υπηρεσία αφισοκολλήσεως.

Οι εθνικές διατάξεις λεπτομερώς

6. Στο εθνικό δίκαιο της Ιταλίας πρέπει καταρχάς να επισημανθεί το decreto legislativo 446, της 15ης Δεκεμβρίου 1997 [3] (στο εξής: decreto legislativo 446/97), το άρθρο 52 του οποίου παρέχει στις επαρχίες και τους δήμους την εξουσία να ρυθμίζουν, εντός λεπτομερώς καθοριζομένων ορίων, τα των εσόδων τους μέσω κανονιστικών αποφάσεων.

7. Επί πλέον, σχετικό με τη διαφήμιση στους δημόσιους χώρους είναι επίσης το decreto legislativo [4] 507 του Προέδρου της Δημοκρατίας, της 15ης Νοεμβρίου 1993, περί αναθεωρήσεως και εναρμονίσεως του δημοτικού φόρου διαφημίσεως και του τέλους δημόσιων αφισοκολλήσεων [5] (στο εξής: decreto legislativo 507/93).

8. Το άρθρο 1 του decreto legislativo 507/93 ορίζει τα εξής:

«Η διαφήμιση σε ανοιχτό χώρο και η δημόσια αφισοκόλληση υπόκεινται, [...] αντιστοίχως σε φόρο ή σε τέλος υπέρ του Δήμου στην περιφέρεια του οποίου πραγματοποιούνται.»

3 — *GURI* αριθ. 298, της 23ης Δεκεμβρίου 1997, τακτικό συμπλήρωμα.

4 — Κανονιστική απόφαση νομοθετικής ισχύος.

5 — Ο τίτλος αυτού του decreto legislativo αρχίζει με τις λέξεις «Revisione ed armonizzazione dell'imposta comunale sulla pubblicità e del diritto sulle pubbliche affissioni», όπως έχει τυπωθεί στο *GURI* αριθ. 288, της 9ης Δεκεμβρίου 1993, τακτικό συμπλήρωμα. Εν προκειμένω ισχύει ως έχει κατά το decreto del Presidente della Repubblica 43 της 28ης Ιανουαρίου 1998 και κατά το decreto legislativo 112 της 13ης Απριλίου 1999.

9. Στο άρθρο 5, παράγραφος 1, του decreto legislativo 507/93 προβλέπονται τα ακόλουθα:

«Η μετάδοση διαφημιστικών μηνυμάτων που πραγματοποιείται υπό οπτική ή ακουστική μορφή, εκτός εκείνων που υπόκεινται στα δικαιώματα αφισοκολλήσεως, σε δημόσιους χώρους ή ανοικτούς στο κοινό ή σε ορατούς από εκεί τόπους υπόκειται στον δημοτικό φόρο διαφημίσεως.»

Επομένως, κατά τα εκτιθέμενα από το αιτούν δικαστήριο, ο φόρος πλήττει κάθε (ιδιωτικό) διαφημιστικό μήνυμα που διαδίδεται εντός της περιοχής του δήμου στον οποίο εισρέει ο φόρος.

10. Υποκείμενος στον φόρο είναι, κατά το άρθρο 6, παράγραφος 1, του decreto legislativo 507/93, «[...] εκείνος ο οποίος διαθέτει [...] το μέσο διά του οποίου μεταδίδεται το διαφημιστικό μήνυμα».

11. Κατά το άρθρο 9, παράγραφος 7, του decreto legislativo 507/93, μπορούν επιπροσθέτως του φόρου διαφημίσεως να εισπράττονται τέλη ειδικής χρήσεως και να λαμβάνονται ορισμένα ανταλλάγματα (π.χ. μισθώματα), όταν για τη διαφήμιση χρησιμοποιούνται δημόσιες εγκαταστάσεις.

12. Ειδικές διατάξεις για τη δημοτική υπηρεσία αφισοκολλήσεως, η οποία πρέπει να συσταθεί υποχρεωτικώς σε όλους τους δήμους με πλέον των 3 000 κατοίκων, περιέχουν τα άρθρα 18 επ. του decreto legislativo 507/93. Το άρθρο 18, παράγραφος 1, αυτού έχει αποσπασματικώς ως εξής:

«Η δημοτική υπηρεσία αφισοκολλήσεως έχει ως σκοπό να διασφαλίζει ειδικότερα την τοποθέτηση, επιμελεία του δήμου, σε κατάλληλες εγκαταστάσεις που προορίζονται για τον σκοπό αυτόν, αφισών οποιουδήποτε υλικού [...]»

13. Περαιτέρω, το άρθρο 19, παράγραφος 1, του decreto legislativo 507/93 προβλέπει τα ακόλουθα:

«Για την πραγματοποίηση της δημοσίας αφισοκολλήσεως οφείλεται αλληλεγγύως, από τον αιτούντα την υπηρεσία και από εκείνον προς το συμφέρον του οποίου ζητείται η υπηρεσία αυτή, τέλος που περιλαμβάνει τον φόρο διαφημίσεως υπέρ του δήμου που διενεργεί την αφισοκόλληση αυτή.»

14. Τα άρθρα 3 και 22, παράγραφος 1, του decreto legislativo 507/93 υποχρεώνουν τους δήμους, αφενός —υπό τις κατά νόμο προϋποθέσεις— να ρυθμίσουν λεπτομερέστερα τους φορολογικούς συντελεστές και τον τρόπο εισπράξεως του δημοτικού φόρου διαφημίσεως και, αφετέρου, να θεσπίσουν διατάξεις για τη δημοτική τους υπηρεσία αφισοκολλήσεως. Οφείλουν επίσης να ρυθμίσουν τα της διενέργειας διαφημίσεων,

όπου μπορούν να περιορίζουν ή να απαγορεύουν ορισμένες μορφές διαφημίσεως για λόγους δημοσίου συμφέροντος. Πρέπει επίσης να προβλέπονται διατάξεις για το προκύπτον κόστος, διατάξεις για τη χορήγηση αδειών και ένα γενικό πρόγραμμα για τις διαφημιστικές εγκαταστάσεις. Επί πλέον, πρέπει να ορίζεται σε ποια αναλογία επιτρέπεται να χρησιμοποιούνται δημόσιοι χώροι για διαφημίσεις μη εμπορικού χαρακτήρα και διαφημίσεις εμπορικού χαρακτήρα, περαιτέρω δε πόση διαφημιστική επιφάνεια διατίθεται για την απευθείας από ιδιώτες αφισοκόλληση.

15. Στις 21 Δεκεμβρίου 1998, εκδόθηκε στον Δήμο της Γένοβας μια δημοτική κανονιστική απόφαση για την εφαρμογή του decreto legislativo 507/93 (στο εξής: δημοτική απόφαση 1998)[6]. Όπως προκύπτει από τη δικογραφία, στην απόφαση αυτή περιέχονται, μεταξύ άλλων, προϋπόθεση άδειας (άρθρο 6), προδιαγραφές ασφάλειας για δημόσιες οδούς και λεωφόρους (άρθρο 14), περιορισμοί για λόγους προστασίας του περιβάλλοντος και των μνημείων (άρθρα 18 και 19), καθώς και λεπτομέρειες εισπράξεως του δημοτικού φόρου διαφημίσεως (άρθρα 23 επ.) ή του τέλους χρησιμοποιήσεως της δημοτικής υπηρεσίας αφισοκολλήσεως (άρθρα 29 επ.).

16. Η δημοτική απόφαση του 1998 έχει καταργηθεί από 1ης Ιανουαρίου 2001 και έχει αντικατασταθεί από του χρονικού αυτού σημείου με νέα ρύθμιση[7].

III — Τα περιστατικά και η διαδικασία της κύριας δίκης

17. Ενώπιον του Giudice di pace di Genova-Voltri εκκρεμεί διαφορά μεταξύ της εταιρίας Viacom Outdoor Srl[8] με έδρα το Μιλάνο, Ιταλία (στο εξής: Viacom), και της εταιρίας Giotto Immobilier SARL, με έδρα το Menton, Γαλλία (στο εξής: Giotto). Η Giotto εκμεταλλεύεται ακίνητα στη γαλλική Κυανή Ακτή, η δε Viacom παρέχει κατ' εντολή των πελατών της υπηρεσίες στον τομέα της διαφημίσεως.

18. Η Viacom χρέωσε τη Giotto με την αμοιβή της αφισοκολλήσεως που πραγματοποίησε τον Οκτώβριο του 2000 για λογαριασμό της Giotto στην περιφέρεια του Δήμου της Γένοβας. Στο πλαίσιο αυτής της αμοιβής, η Viacom απαιτεί επίσης 439 385 ITL, δηλαδή 226,92 ευρώ ως αποζημίωση των δαπανών καταβολής του δημοτικού φόρου διαφημίσεως που έπρεπε να

6 — Νέα κανονιστική απόφαση για την εφαρμογή του φόρου διαφημίσεως και για την υλοποίηση της υπηρεσίας των δημοσίων αφισοκολλήσεων (Nuovo regolamento per l'applicazione dell'imposta sulla pubblicità e per l'effettuazione del servizio delle pubbliche affissioni). Η δημοτική αυτή απόφαση υπέστη τροποποιήσεις κατά τα έτη 1999 και 2000.

7 — Άρθρο 39 της δημοτικής κανονιστικής αποφάσεως της 26ης Μαρτίου 2001 (απόφαση 36/2001 του Δήμου της Γένοβας).

8 — Πρώην Società Manifesti Affissioni SpA.

καταβληθεί στον Δήμο της Γένοβας. Αυτό μόνον το μέρος της αμοιβής αποτελεί αντικείμενο αντιδικίας μεταξύ των διαδίκων.

19. Η Viacom στηρίζει την αξίωσή της πληρωμής σε μια σύμβαση που συνήφθη μεταξύ των διαδίκων στις 9 Σεπτεμβρίου 2000. Κατά τη σύμβαση αυτή, η Giotto οφείλει στη Viacom για την πραγματοποιηθείσα αφισοκόλληση αμοιβή η οποία, εκτός από το καθεαυτό αντίτιμο της παρασχεθείσας υπηρεσίας, εμπεριέχει επίσης αποζημίωση για «*ειδικώς τεκμηριωμένες επιβαρύνσεις*» (στα ιταλικά: «*oneri specifici e documentati*»).

20. Η Giotto εντούτοις, ισχυριζόμενη ότι ο δημοτικός φόρος διαφημίσεως είναι παράνομος από απόψεως κοινοτικού δικαίου, αρνείται να καταβάλει την αποζημίωση για τις σχετικές επιβαρύνσεις. Το αιτούν δικαστήριο θεωρεί ότι η αγωγή της Viacom θα πρέπει να απορριφθεί, αν προκύψει ότι ο δημοτικός φόρος διαφημίσεως είναι παράνομος από απόψεως κοινοτικού δικαίου.

IV — Η αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως και η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

21. Κατά συνέπεια, με διάταξη της 10ης Μαρτίου 2003, ο Giudice di pace di Genova-Voltri ανέστειλε τη διαδικασία και υπέβαλε στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Μήπως η παραχώρηση σε δημόσια επιχείρηση (δήμοι) της διαχειρίσεως φόρου και δικαιωμάτων όπως τα εξεταζόμενα που έχουν σχέση με μια αγορά η οποία αποτελεί ουσιώδες μέρος της κοινής αγοράς και εντός της οποίας αυτή η δημόσια επιχείρηση ενεργεί ως κατέχουσα δεσπόζουσα θέση αντίκειται προς:

α) την εφαρμογή των συνδυασμένων διατάξεων των άρθρων 86 ΕΚ και 82 ΕΚ·

β) την εφαρμογή των συνδυασμένων διατάξεων των άρθρων 86 ΕΚ και 49 ΕΚ;

2) Μήπως η χορήγηση σ' αυτή τη δημόσια επιχείρηση του προϊόντος των εν λόγω φόρου και δικαιωμάτων αντίκειται προς:

α) την εφαρμογή των συνδυασμένων διατάξεων των άρθρων 86 ΕΚ και 82 ΕΚ·

β) την εφαρμογή των άρθρων 87 ΕΚ και 88 ΕΚ, στο μέτρο που η χορήγηση αυτή αποτελεί παράνομη (μη γνωστοποιηθείσα) και ασύμβατη με την κοινή αγορά κρατική ενίσχυση;»

22. Κατά την ενώπιον του Δικαστηρίου διαδικασία, η Viacom και η Επιτροπή διατύπωσαν γραπτώς και προφορικώς τις παρατηρήσεις τους, η Giotto και η Ιταλική Κυβέρνηση κατέθεσαν μόνο γραπτές παρατηρήσεις. Εξάλλου, η Viacom, η Giotto και η Ιταλική Κυβέρνηση απάντησαν γραπτώς σε ερωτήσεις του Δικαστηρίου.

V — Εκτίμηση

A — *Παραδεκτό των προδικαστικών ερωτημάτων*

23. Η διάταξη που εκδόθηκε στην υπόθεση Viacom [9], με την οποία κρίθηκε (προδήλως) απαράδεκτη η πρώτη αίτηση του εθνικού δικαστηρίου για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, δεν εμποδίζει την εκ νέου υποβολή αιτήσεως στο Δικαστήριο από τον Giudice di pace di Genova-Voltri. Κατά τη νομολογία, πράγματι, το κύρος με το οποίο περιβάλλεται η απόφαση (ή διάταξη) που εκδίδεται επί αιτήσεως προδικαστικής παραπομπής δεν εμποδίζει το εθνικό δικαστήριο που είναι αποδέκτης της αποφάσεως (ή διατάξεως) αυτής, αν κρίνει αναγκαίο, να απευθυνθεί εκ νέου στο Δικαστήριο πριν αποφανθεί επί της διαφοράς της κύριας δίκης [10]. Πάντως, απομένει να διευκρινισθεί αν τα προδικαστικά ερωτήματα που υποβάλλονται τώρα είναι παραδεκτά.

24. Κατά πάγια νομολογία, είναι αποκλειστικώς έργο του εθνικού δικαστηρίου, το οποίο έχει επιληφθεί της διαφοράς και το οποίο πρέπει να αναλάβει την ευθύνη της δικαστικής αποφάσεως που θα εκδοθεί, να εκτιμήσει, λαμβανομένων υπόψη των ιδιαιτεροτήτων της υποθέσεως, τόσο την ανάγκη εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως για να είναι σε θέση να εκδώσει την απόφασή του όσο και τη λυσιτέλεια των ερωτημάτων που θέτει στο Δικαστήριο. Κατά συνέπεια, από τη στιγμή που τα ερωτήματα που τέθηκαν αφορούν την ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου, το Δικαστήριο, κατ' αρχήν, οφείλει να αποφανθεί [11]. Είναι δυνατόν να μη δοθεί απάντηση σε προδικαστικό ερώτημα εθνικού δικαστηρίου μόνον όταν προδήλως προκύπτει ότι η ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου την οποία ζητεί το εθνικό δικαστήριο δεν έχει καμία σχέση με το υποστατό ή το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως ή ακόμα όταν το Δικαστήριο δεν διαθέτει τα πραγματικά ή νομικά στοιχεία που είναι αναγκαία προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση στα ερωτήματα που του υποβλήθηκαν [12].

25. Αμφιβολίες για το παραδεκτό αυτών των προδικαστικών ερωτημάτων ανακύπτουν διττώς: αφενός, ως προς τη λυσιτέλειά τους για την κύρια δίκη και, αφετέρου, ως

9 — Παρατεθείσα στην υποσημείωση 2.

10 — Διάταξη της 5ης Μαρτίου 1986, 69/85, Wünsche κατά Γερμανίας (Συλλογή 1986, σ. 947, σκέψη 15).

11 — Βλ., απλώς, τις αποφάσεις της 15ης Δεκεμβρίου 1995, C-415/93, Bosman (Συλλογή 1995, σ. I-4921, σκέψη 59), της 13ης Μαρτίου 2001, C-379/98, PreussenElektra (Συλλογή 2001, σ. I-2099, σκέψη 38), της 10ης Δεκεμβρίου 2002, C-153/00, Der Weduwe, (Συλλογή 2002, σ. I-11319, σκέψη 31), της 4ης Δεκεμβρίου 2003, C-448/01, EVN AG και Wienstrom (Συλλογή 2003, σ. I-14527, σκέψη 74), και της 25ης Μαρτίου 2004, C-480/00 έως C-482/00, C-484/00, C-489/00 έως C-491/00 και C-497/00 έως C-499/00, Ribaldi κ.λπ. (Συλλογή 2004, σ. I-2943, σκέψη 72).

12 — Αποφάσεις Bosman (σκέψη 61), PreussenElektra (σκέψη 39) και Ribaldi κ.λπ. (σκέψη 72), παρομοίως δε οι αποφάσεις EVN AG και Wienstrom (σκέψη 76) και Der Weduwe (σκέψη 33), παρατεθείσες αντιστοίχως στην υποσημείωση 11.

προς την ανάλυση του πραγματικού και νομικού πλαισίου της διαφοράς της κύριας δίκης.

1) Το λυσιτελές των προδικαστικών ερωτημάτων

26. Εν προκειμένω, ως προς το λυσιτελές των προδικαστικών ερωτημάτων, τίθενται κατ' ουσίαν δύο προβλήματα.

27. Αφενός, η Επιτροπή έθεσε το ζήτημα αν για την απόφαση στο πλαίσιο της κύριας δίκης μπορεί να έχει σημασία η εκτίμηση του όλου συστήματος που αποτελεί το υπόβαθρο του decreto legislativo 507/93. Κατά την άποψη της Επιτροπής, αντικείμενο της παρούσας διαδικασίας προδικαστικής παραπομπής μπορούν να αποτελέσουν μόνον εκείνα τα στοιχεία που έχουν συγκεκριμένως σχέση με τον δημοτικό φόρο διαφημίσεως.

28. Βεβαίως είναι δυνατόν, σε σχέση με την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών (άρθρο 49 ΕΚ), να αρκεί απλώς η επικέντρωση μόνο στις επιπτώσεις του καθεαυτόν δημοτικού φόρου διαφημίσεως επί του εκτεινόμενου πέραν των συνόρων εμπορίου. Εντούτοις, επωφελής απόφανση του Δικαστηρίου επί των κανόνων ανταγωνισμού (άρθρα 82 ΕΚ, 87 ΕΚ και 88 ΕΚ) προϋποθέτει πλήρη γενική θεώρηση όλων των περιστάσεων υπό τις οποίες μεταδίδονται εντός των ιταλικών δήμων διαφημιστικά μηνύματα. Τότε μόνον, πράγματι, μπορεί να συζητηθεί ουσιαστικώς αν οι δήμοι εκμεταλλεύονται μια ενδεχομένως δεσπόζουσα θέση, όταν στον τομέα της αφισοκολλήσεως ασκούν δραστηριότητες ταυτοχρόνως ως επιχειρηματίες και ως φορείς κανονιστικής αρμοδιότητας. Μόνον τότε μπορεί επίσης να εξακριβωθεί αν υφίσταται απαγορευόμενη κρατική ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 87 ΕΚ, όταν το προϊόν του δημοτικού φόρου διαφημίσεως διατίθεται σε οργανισμούς τοπικής αυτοδιοικήσεως, οι οποίοι ασκούν οι ίδιοι επιχειρηματική δραστηριότητα στον τομέα της αφισοκολλήσεως.

29. Αφετέρου, τα προδικαστικά ερωτήματα θα θεωρούνταν ότι στερούνται λυσιτέλειας, αν η Giotto θα έπρεπε *σε κάθε περίπτωση* να υποχρεούται συμβατικώς σε αποζημίωση για τον καταβληθέντα φόρο διαφημίσεως, επομένως ανεξαρτήτως της νομιμότητας ή όχι αυτού του φόρου. Το συμβατό αυτού του φόρου προς το κοινοτικό δίκαιο δεν θα είχε τότε σημασία για τη λύση της διαφοράς της κύριας δίκης.

30. Εντούτοις, το αν υφίσταται μια κατ' αυτήν την έννοια υποχρέωση της Giotto αποτελεί αποκλειστικώς ζήτημα ερμηνείας της συμβάσεως της 9ης Σεπτεμβρίου 2000 [13], καθώς και του εφαρμοστέου εθνικού δικαίου

13 — Όπως μνημονεύθηκε, η Giotto υποχρεούται συμβατικώς σε αποζημίωση για «ειδικώς τεκμηριωμένες επιβαρύνσεις» (στα ιταλικά: «oneri specifici e documentati»).

και, επομένως, εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητα του αιτούντος δικαστηρίου και όχι σ' αυτήν του Δικαστηρίου [14].

31. Στη διάταξή του περί παραπομπής, ο Giudice di pace λαμβάνει σαφώς θέση επ' αυτού του προβλήματος. Όπως τονίζει, τα αιτήματα της ενάγουσας θα ήταν αβάσιμα σε περίπτωση ελλείψεως νομιμότητας του δημοτικού φόρου διαφημίσεως και, κατά συνέπεια, η αγωγή της θα έπρεπε να απορριφθεί [15]. Το Δικαστήριο, εξάλλου, δεν μπορεί να πιθανολογήσει τίποτε το διαφορετικό.

32. Με αυτά τα δεδομένα, δεν διαφαίνεται εν προκειμένω ότι τα προδικαστικά ερωτήματα θα μπορούσαν να στερούνται λυσιτέλειας. Αντιθέτως, έχουν σχέση με το υποστατό και το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, το δε περιγραφόμενο από το αιτούν δικαστήριο πρόβλημα δεν είναι απλώς υποθετικής φύσεως.

33. Τέλος, πρέπει ακόμη να μνημονευθεί ότι δεν διαφαίνεται εν προκειμένω ούτε απαράδεκτο λόγω της υπάρξεως κατασκευασμένης (πλασματικής) ένδικης διαφοράς.

34. Καθόσον είναι γνωστό, το Δικαστήριο μία και μοναδική φορά απέρριψε μια αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, διότι αυτή στηριζόταν σε κατασκευασμένη ένδικη διαφορά. Τότε, όμως, είχε προκύψει κατά τη διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου ότι οι διάδικοι είχαν περιλάβει με μια «τεχνητή κατασκευή» συγκεκριμένη ρήτρα στη σύμβασή τους προκειμένου να ωθήσουν το εθνικό δικαστήριο να αποφανθεί επί συγκεκριμένου νομικού ερωτήματος [16].

35. Εν προκειμένω, δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία για να θεωρηθεί ότι συμβαίνει κάτι τέτοιο. Ειδικότερα, κατά τη νομολογία, το στοιχείο ότι οι διάδικοι της κύριας δίκης συμφωνούν ως προς την ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου, δηλαδή ως προς το επιδιωκόμενο από αμφότερες τις πλευρές αποτέλεσμα της προδικαστικής διαδικασίας, ουδόλως θίγει το υποστατό μιας μεταξύ τους διαφοράς [17]. Όταν εξάλλου *δεν προκύπτει προδήλως* από τα πραγματικά περιστατικά που μνημονεύει η απόφαση περί παραπομπής ότι, στην πραγματικότητα, βρισκόμαστε ενώπιον πλασματικής διαφοράς, τότε τα προδικαστικά ερωτήματα —στο μέτρο αυτό— είναι παραδεκτά [18].

14 — Στο πλαίσιο διαδικασίας βάσει του άρθρου 234 ΕΚ, που ερείδεται σε σαφή διάκριση καθηκόντων μεταξύ των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου,αποκλειστικώς αρμόδιο για κάθε εκτίμηση των συγκεκριμένων περιστατικών και για την ερμηνεία του εσωτερικού δικαίου είναι το αιτούν δικαστήριο. Βλ. με αυτό το πνεύμα, αντί πολλών άλλων, τις αποφάσεις της 16ης Σεπτεμβρίου 2004, C-386/02, Baldinger (Συλλογή 2004, σ. I-8411, σκέψη 14), της 25ης Οκτωβρίου 2001, C-475/99, Ambulanz Glöckner (Συλλογή 2001, σ. I-8089, σκέψη 10), και της 16ης Ιουλίου 1998, C-235/95, Dumon και Froment (Συλλογή 1998, σ. I-4531, σκέψη 25), με περαιτέρω παραπομπές.

15 — Σελίδα 3 της διατάξεως περί παραπομπής, μέρος B, II. Αποτελεί το κατ' εξοχήν έργο του εθνικού δικαστηρίου να ερμηνεύει μια αστικού δικαίου σύμβαση σύμφωνα με τους σχετικούς κανόνες του εθνικού του δικαίου. Κατ' αυτό διακρίνεται η παρούσα περίπτωση από, για παράδειγμα, την υπόθεση Der Weduwe, στην οποία ένα βελγικό δικαστήριο στήριξε, χωρίς λεπτομερέστερη αιτιολογία, την αίτηση του για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως σε μια καθαρώς υποθετική εκδοχή, δηλαδή σε μια μη ασφαλή ερμηνεία του λουξεμβουργιανού δικαίου, δηλαδή ενός αλλοδαπού δικαίου που δεν ήταν το δικό του (απόφαση παρατεθείσα στην υποσημείωση 11, σκέψεις 37 έως 39).

16 — Απόφαση της 11ης Μαρτίου 1980, 104/79, Foglia κατά Novello (Συλλογή τόμος 1980/1, σ. 403, σκέψη 10).

17 — Απόφαση της 9ης Φεβρουαρίου 1995, C-412/93, Leclerc-Siplec (Συλλογή 1995, σ. I-179, σκέψη 14).

18 — Με αυτό το πνεύμα επίσης, η απόφαση της 21ης Σεπτεμβρίου 1988, 267/86, Van Eycke κατά ASPA (Συλλογή 1988, σ. 4769, σκέψη 12).

2) Καθορισμός του πραγματικού και νομικού πλαισίου

36. Περαιτέρω, κατά πάγια νομολογία, η ανάγκη επιτεύξεως μιας ερμηνείας του κοινοτικού δικαίου η οποία να είναι επωφελής για το εθνικό δικαστήριο του επιβάλλει να προσδιορίσει το πραγματικό και κανονιστικό πλαίσιο εντός του οποίου εντάσσονται τα ερωτήματα που θέτει ή, τουλάχιστον, να διευκρινίσει τις πραγματικές συγκυρίες επί των οποίων ερείδονται τα ερωτήματα αυτά [19]. Στον τομέα ιδίως του ανταγωνισμού, ο οποίος όχι σπάνια χαρακτηρίζεται από πολύ περίπλοκες καταστάσεις, απαιτείται ακριβής καθορισμός του πραγματικού και νομικού πλαισίου [20]. Ο καθορισμός αυτός, εξάλλου, πρέπει επίσης να παρέχει στις κυβερνήσεις των κρατών μελών καθώς και σε άλλα ενδιαφερόμενα μέρη τη δυνατότητα να υποβάλουν παρατηρήσεις σύμφωνα με το άρθρο 23 του Οργανισμού ΕΚ του Δικαστηρίου [21]. Συναφώς, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι στα ενδιαφερόμενα μέρη κοινοποιείται μόνον η απόφαση περί υποβολής προδικαστικού ερωτήματος [22].

Νομικό πλαίσιο

37. Όσον αφορά το νομικό πλαίσιο της αιτήσεώς του για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, το αιτούν δικαστήριο αναφέρεται στο decreto legislativo 507/93 και επεξηγεί, αν και λακωνικώς, το ουσιαστικό του περιεχόμενο. Το κείμενο αυτής της ρυθμίσεως, όπως και αυτό του decreto legislativo 446/97, προσαρτήθηκαν ως παράρτημα στη διάταξη περί παραπομπής. Συναφώς, εκτίθενται ειδικότερα τα αναγκαία στοιχεία για τον δημοτικό φόρο διαφημίσεως [23] και αναφέρονται οι διαφορές σε σχέση με το τέλος που πρέπει να καταβάλλεται για τη χρήση της δημοτικής υπηρεσίας αφισοκολλήσεως. Περαιτέρω, μνημονεύονται τα σημεία ως προς τα οποία οι δήμοι δικαιούνται να θεσπίζουν εκτελεστικές διατάξεις (π.χ. προϋποθέσεις αδείας, περιορισμοί διαφημίσεων για λόγους γενικού συμφέροντος, καθορισμός επιφανειών για τις αφίσες, διατάξεις για τη δημοτική υπηρεσία αφισοκολλήσεως). Επομένως, από τη διάταξη περί παραπομπής και από τη δικογραφία της κύριας δίκης προκύπτουν επαρκώς οι επί εθνικού επιπέδου ισχύοντες ιταλικοί κανόνες δικαίου και ο αναγκαίες για την κατανόησή τους πληροφορίες.

38. Δεν συμβαίνει το ίδιο με τις εφαρμοστέες επί δημοτικού επιπέδου εκτελεστικές διατάξεις. Με τις γραπτές τους απαντήσεις σε ερώτηση του Δικαστηρίου, οι Viacom και Giotto διευκρίνισαν από κοινού ότι κατά το

19 — Αποφάσεις της 26ης Ιανουαρίου 1993, C-320/90 έως C-322/90, Telemarsicabruzzo κ.λπ. (Συλλογή 1993, σ. I-393, σκέψη 6), και της 13ης Απριλίου 2000, C-176/96, Lehtonen και Castors Braine (Συλλογή 2000, σ. I-2681, σκέψη 22), καθώς και διατάξεις της 19ης Μαρτίου 1993, C-157/92, Banchero (Συλλογή 1993, σ. I-1085, σκέψη 4), της 30ής Ιουνίου 1997, C-66/97, Banco de Fomento e Exterior (Συλλογή 1997, σ. I-3757, σκέψη 7), και της 28ης Ιουνίου Ιουνίου 2000, C-116/00, Laguillaumie (Συλλογή 2000, σ. I-4979, σκέψη 15), βλ. περαιτέρω τη διάταξη Viacom (παρατεθείσα στην υποσημείωση 2, σκέψη 15).

20 — Απόφαση Lehtonen και Castors Braine (παρατεθείσα στην υποσημείωση 19, σκέψη 22), καθώς και τις διατάξεις Banchero (παρατεθείσα στην υποσημείωση 19, σκέψη 5), Laguillaumie (παρατεθείσα στην υποσημείωση 19, σκέψη 19) και Viacom (παρατεθείσα στην υποσημείωση 2, σκέψη 22).

21 — Απόφαση Ribaldi κ.λπ. (παρατεθείσα στην υποσημείωση 11, σκέψη 73), διάταξη της 11ης Φεβρουαρίου 2004, C-438/03, C-439/03, C-509/03 και C-2/04, Cannito κ.λπ. (Συλλογή 2004, σ. I-1605, σκέψεις 6 έως 8, με περαιτέρω παραπομπές), απόφαση Telemarsicabruzzo κ.λπ. (παρατεθείσα στην υποσημείωση 19, σ. 6), και διάταξη Viacom (παρατεθείσα στην υποσημείωση 2, σκέψη 14).

22 — Απόφαση της 1ης Απριλίου 1982, 141/81 έως 143/81, Holdijk κ.λπ. (Συλλογή 1982, σ. 1299, σκέψη 6), διάταξη Banco de Fomento e Exterior (παρατεθείσα στην υποσημείωση 19, σκέψη 7), απόφαση Lehtonen και Castors Braine (παρατεθείσα στην υποσημείωση 19, σκέψη 23), διάταξη Laguillaumie (παρατεθείσα στην υποσημείωση 19, σκέψη 14), και διάταξη Viacom (παρατεθείσα στην υποσημείωση 2, σκέψη 14).

23 — Ως προς τις προϋποθέσεις, βλ. ειδικότερα τις σκέψεις 19 και 20 της διατάξεως Viacom (παρατεθείσας στην υποσημείωση 2).

εν προκειμένω κρίσιμο έτος 2000 είχε εφαρμογή στη Γένοβα η δημοτική κανονιστική απόφαση του 1998[24]. Αντιθέτως, το αιτούν δικαστήριο αναφέρεται με τη διάταξή του περί παραπομπής σε δύο νεότερες αποφάσεις του Δήμου της Γένοβας, με τις οποίες αντικαταστάθηκε η δημοτική κανονιστική απόφαση του 1998[25]. Δεδομένου, όμως, ότι οι νεότερες αυτές αποφάσεις εκδόθηκαν μόλις στις 26 Μαρτίου 2001 από το δημοτικό συμβούλιο και άρχισαν να ισχύουν από 1ης Ιανουαρίου 2001, δεν γίνεται αντιληπτό πώς μπορούν να έχουν σημασία για την υπό κρίση περίπτωση η οποία αφορά το έτος 2000[26]. Η διάταξη περί παραπομπής δεν περιέχει συναφώς καμία περαιτέρω διευκρίνιση.

39. Ανεξαρτήτως αυτής της ελλείψεως όσον αφορά τις εκτελεστικές διατάξεις του Δήμου της Γένοβας, μπορεί πάντως να θεωρηθεί επαρκής ο καθορισμός του νομικού πλαισίου για τους σκοπούς αυτής της διαδικασίας εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως. Οι εκάστοτε δημοτικές κανονιστικές αποφάσεις χρησιμεύουν πράγματι απλώς και μόνο στη συγκεκριμένη διαμόρφωση ενός νομικού πλαισίου, το οποίο καθορίζεται ως προς τα ουσιώδη στοιχεία του επί εθνικού επιπέδου με το decreto legislativo 507/93. Τα στοιχεία αυτά περιγράφονται και συνοψίζονται εξάλλου με επαρκή σαφήνεια στη διάταξη περί παραπομπής[27].

Πραγματικό πλαίσιο

40. Όσον αφορά τον καθορισμό του πραγματικού πλαισίου, πρέπει κατά τη σχετική εκτίμηση να γίνει διάκριση μεταξύ των εκάστοτε προϋποθέσεων που απορρέουν για μια αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως, αφενός, από την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών (άρθρο 49 ΕΚ) και, αφετέρου, από τους κανόνες ανταγωνισμού της Συνθήκης (άρθρα 82 ΕΚ, 86 ΕΚ, 87 ΕΚ και 88 ΕΚ).

41. Ως προς την απάντηση στο ερώτημα 1, στοιχείο β', που αφορά την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών, στη διάταξη περί παραπομπής εκτίθενται λακωνικώς, αλλά επαρκώς, τα ουσιώδη στοιχεία της περιπτώσεως. Βασικώς, από αυτή συνάγεται ότι μια ιταλική επιχείρηση παρείχε το 2000 στη Γένοβα υπηρεσίες αφισοκολλήσεως σε μια γαλλική επιχείρηση και όφειλε να καταβάλει προς τούτο ένα δημοτικό φόρο.

24 — Βλ. συναφώς τα σημεία 15 και 16 αυτών των προτάσεων.

25 — Πρόκειται για την απόφαση 35/2001: κανονιστική απόφαση περί εφαρμογής του μισθώματος για την εγκατάσταση διαφημιστικών μηνυμάτων (Regolamento per l'applicazione del canone per l'istallazione di mezzi pubblicitari), καθώς και για την απόφαση 36/2001: κανονιστική απόφαση περί εφαρμογής του δικαιώματος και περί εκτελέσεως της υπηρεσίας δημόσιας αφισοκολλήσεως (Regolamento per l'applicazione del diritto e per l'effettuazione del servizio delle pubbliche affissioni).

26 — Η προσαρτηθείσα στην απόφαση 36/2001 του Δήμου της Γένοβας, της 26ης Μαρτίου 2001, κανονιστική απόφαση ορίζει στο άρθρο 39 ως ημερομηνία ενάρξεως ισχύος της την 1η Ιανουαρίου 2001 και προβλέπει την κατά την ίδια ημερομηνία κατάργηση της κανονιστικής αποφάσεως 1998. Ρητώς, πάντως, δεν θίγονται από την κατάργηση αυτή φορολογικές έννομες σχέσεις για χρονικά διαστήματα πριν από την 1η Ιανουαρίου 2001. Ομοίως, η προσαρτηθείσα στην απόφαση 35/2001 του Δήμου της Γένοβας, της 26ης Μαρτίου 2001, κανονιστική απόφαση ορίζει στο άρθρο 19 ως χρονικό σημείο ενάρξεως ισχύος της την 1η Ιανουαρίου 2001.

27 — Βλ. το σημείο 37 αυτών των προτάσεων. Ορισμένες συμπληρωματικές πληροφορίες παρασχέθηκαν εξάλλου από τους διαδίκους της κύριας δίκης και από την Επιτροπή με τις γραπτές και προφορικές παρατηρήσεις τους.

42. Αμφιβολίες ανακύπτουν εντούτοις αναφορικά με τις περί ανταγωνισμού διατάξεις της Συνθήκης (άρθρα 82 ΕΚ, 86 ΕΚ, 87 ΕΚ και 88 ΕΚ). Βεβαίως, το Δικαστήριο δεν θα πρέπει, σ' αυτόν κυρίως τον τομέα, να θέτει υπερβολικώς αυστηρές προϋποθέσεις για την εκ μέρους εθνικών δικαστηρίων διατύπωση διατάξεων περί παραπομπής, ώστε να μη καθιστά σ' αυτά πρακτικώς αδύνατη μια ενδεχόμενη αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως. Πράγματι, η σημασία της δικαστικής συνεργασίας μεταξύ των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου μάλλον αυξήθηκε παρά μειώθηκε από της ενάρξεως ισχύος του κανονισμού 1/2003[28]. Συγχρόνως, όμως, μια τέτοια συνεργασία απαιτεί επίσης από τα εθνικά δικαστήρια να καταβάλλουν ιδιαίτερη επιμέλεια κατά τη διατύπωση των διατάξεών τους περί παραπομπής στον τομέα του δικαίου του ανταγωνισμού.

43. Εν προκειμένω, η διάταξη περί παραπομπής είναι όλως ελλιπής από απόψεως πληροφοριακών στοιχείων για τα περιστατικά, την ανυπαρξία των οποίων εξάλλου επεσήμανε ήδη το Δικαστήριο στο πλαίσιο της υποθέσεως Viacom[29].

44. Συγκεκριμένα, για να διευκολυνθεί το Δικαστήριο να δώσει επωφελή απάντηση στα σχετικά με τον ανταγωνισμό ερωτήματα, η διάταξη περί παραπομπής θα έπρεπε να περιέχει επαρκή στοιχεία για την οριοθέτηση των από ουσιαστικής και τοπικής απόψεως σχετικών αγορών, τα οποία αποτελούν τη βάση κάθε σχετικής με το δίκαιο του ανταγωνισμού εκτιμήσεως, κατ' εξοχήν δε επίσης για τον υπολογισμό των μεριδίων αγοράς. Οι ενδείξεις εντούτοις που περιέχει η διάταξη περί παραπομπής δεν παρέχουν ούτε από ουσιαστικής ούτε από τοπικής απόψεως σαφή εικόνα της περιπτώσεως για την οποία πρόκειται.

45. Βεβαίως, αν και λακωνικώς, περιγράφεται η από ουσιαστικής απόψεως σχετική αγορά: πρόκειται για «υπηρεσία αφισοκολλήσεως (διάθεση χώρων για διαφημίσεις), την οποία αναπτύσσουν οι δήμοι σε δημοτικές εγκαταστάσεις και οι ιδιώτες σε δημόσιες ή ιδιωτικές εγκαταστάσεις»· οι υπηρεσίες που αναπτύσσουν οι δήμοι και οι ιδιώτες είναι «πλήρως υποκαταστατές». Εντούτοις, δεν διευκρινίζεται λεπτομερέστερα αν το είδος της διαφημίσεως, η οποία διαδίδεται με τη βοήθεια ιδιωτικών επιχειρήσεων ή της δημοτικής υπηρεσίας αφισοκολλήσεως, και επομένως τελικά οι εκάστοτε πελάτες, αποτελούν όντως συγκρίσιμα μεγέθη. Πράγματι, αν η δημοτική υπηρεσία αφισοκολλήσεως θα πρέπει πρωτίστως να είναι διαθέσιμη για αφίσες δημοσίων φορέων, ανακοινώσεις συλλόγων και κοινωνικών οργανισμών[30], ενώ επιτηδευματίες, π.χ. η Giotto, χρησιμοποιούν για τα διαφημιστικά τους μηνύματα ως επί το πλείστον τις υπηρεσίες ιδιωτών όπως της Viacom, τότε αυτό θα συνηγορούσε υπέρ μιας οριοθετήσεως διαφορετικών από ουσιαστικής απόψεως αγορών.

28 — Κανονισμός (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα 81 και 82 της Συνθήκης (ΕΕ 2003, L 1, σ. 1).

29 — Διάταξη Viacom (παρατεθείσα στην υποσημείωση 2, σκέψεις 21 και 22).

30 — Αυτό αφήνει να εννοηθεί η Επιτροπή με τις γραπτές παρατηρήσεις της. Συναφώς, αναφέρεται επίσης στη νομολογία ιταλικών διοικητικών δικαστηρίων, ιδίως δε στην απόφαση 1490 του Tribunale Amministrativo Regionale per la Lombardia (TAR Lombardia-Milano) της 17ης Απριλίου 2002, από την οποία προκύπτει ότι η έννοια και ο σκοπός της δημοτικής υπηρεσίας αφισοκολλήσεως συνίσταται στη διασφάλιση της αποτελεσματικής ασκήσεως του συνταγματικώς προστατευόμενου θεμελιώδους δικαιώματος της ελεύθερης εκφράσεως γνώμης.

46. Όσον αφορά τη γεωγραφική οριοθέτηση της αγοράς, στη διάταξη περί παραπομπής αναφέρεται απλώς και μόνον ότι ως τοπικώς σχετική αγορά πρέπει να θεωρείται «ολόκληρη η δημοτική περιφέρεια», διότι εκεί αναπτύσσεται ο ανταγωνισμός μεταξύ δήμων και επιχειρήσεων αφισοκολλήσεως. Αντιθέτως, ελλείπουν, παραδείγματος χάριν, ενδείξεις για το αν —όπως αναμένεται— οι νομικές προϋποθέσεις-πλαίσιο εντός άλλων ιταλικών δήμων είναι παρόμοιες προς αυτές της Γένοβας, αν οι παρέχοντες υπηρεσίες που δραστηριοποιούνται στον τομέα της αφισοκολλήσεως, όπως η Viacom, ασκούν τακτικώς δραστηριότητες σε περισσότερους δήμους ή μόνο στη Γένοβα και αν οι διαφημιστικές εκστρατείες των πελατών τους εκτείνονται ως επί το πλείστον μόνο σε συγκεκριμένους δήμους ή αντιθέτως είναι περιφερειακού ή υπερπεριφερειακού χαρακτήρα[31]. Χάριν παραδείγματος, ουδόλως φαίνεται παράδοξο διαφημίσεις όπως της Giotto για ακίνητα στην Κυανή Ακτή να διαδίδονται σε υπερπεριφερειακό επίπεδο και να μη περιορίζονται στη δημοτική περιφέρεια της Γένοβας.

47. Εξάλλου, ακριβής κατανόηση των προδικαστικών ερωτημάτων θα προϋπέθετε ότι η διάταξη περί παραπομπής περιέχει ενδείξεις τουλάχιστον για τον αριθμό των παρεχόντων υπηρεσίες και για τη θέση τους στη σχετική αγορά, δηλαδή για τα κατά προσέγγιση μερίδιά τους αγοράς, καθώς και των ίδιων των δήμων, εφόσον ασκούν δραστηριότητες σ' αυτή την αγορά. Ομοίως, θα ήταν αναγκαίες συνοπτικές τουλάχιστον αναφορές στον αριθμό και το μέγεθος των πελατών που αναθέτουν την πραγματοποίηση αφισοκολλήσεων. Αμφότερα τα στοιχεία ελλείπουν από την αίτηση του Giudice di pace di Genova-Voltri για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως. Ως εκ τούτου, δεν μπορεί να διαγνωσθεί με επαρκή ασφάλεια αν σε μια περίπτωση όπως της κύριας δίκης μπορεί καν να ληφθεί ως βάση ότι υφίσταται δεσπόζουσα θέση της δημοτικής υπηρεσίας αφισοκολλήσεως (άρθρο 82 ΕΚ)[32].

48. Ο Giudice di pace δεν εκθέτει συγκεκριμένα ούτε από τι θα μπορούσε να προκύπτει καταχρηστική εκμετάλλευση ενδεχομένως δεσπόζουσας θέσεως ιταλικών δήμων στον τομέα της αφισοκολλήσεως. Εκθέτει απλώς ότι είναι «εξόχως προφανές ότι οι επίμαχες νομοθετικές διατάξεις έθεσαν τους δήμους σε κατάσταση τέτοια ώστε να τους παρακινούν απαρεγκλίτως να επηρεάζουν κατά τη βούλησή τους την αγορά κατά παράβαση του άρθρου 82 ΕΚ».

49. Επί πλέον, από την αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως δεν μπορεί να συναχθεί αν και κατά πόσον η ιταλική

31 — Βλ., αντί πολλών άλλων, τα εκτιθέμενα από την Επιτροπή στην απόφασή της της 14ης Σεπτεμβρίου 2001 στο πλαίσιο της διαδικασίας ελέγχου συγχωνεύσεων, υπόθεση IV/M.2529 — JCD/RCS/PUBLITRANSPORT/IPG) με βάση τον κανονισμό (ΕΟΚ) 4064/89 του Συμβουλίου (ΕΕ C 300, σ. 27, αιτιολογική σκέψη 10).

32 — Όλως κατ' αντίθεση, παραδείγματος χάριν, η Επιτροπή παραπέμπει με τις γραπτές και προφορικές παρατηρήσεις της σε διάφορες αποφάσεις αρμοδίων για τον ανταγωνισμό αρχών, από τις οποίες μπορεί να συναχθεί ότι στον τομέα της αφισοκολλήσεως στην Ιταλία βασιλεύει αποτελεσματικός ανταγωνισμός. Πρόκειται για την ήδη παρατεθείσα απόφαση της Επιτροπής της 14ης Σεπτεμβρίου 2001 (βλ. υποσημείωση 31, ειδικότερα αιτιολογική σκέψη 15), καθώς και για τις αποφάσεις της ιταλικής Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato 7781 (C3738), της 2ας Δεκεμβρίου 1999, 8019 (C3843), της 10ης Φεβρουαρίου 2000, 8463 (C4047) της 6ης Ιουλίου 2000, 11442 (C5428), της 27ης Νοεμβρίου 2002, και 12561 (I583), της 30ής Οκτωβρίου 2003.

ρύθμιση μπορεί να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών. Τα στοιχεία αυτά είναι απαραίτητα για την κατανόηση και την απάντηση των αφορώντων τα άρθρα 82 ΕΚ και 87 ΕΚ ερωτημάτων. Δεν γίνεται ιδίως αντιληπτό, βάσει των περιγραφών στις οποίες προβαίνει το αιτούν δικαστήριο, κατά πόσον η ιταλική ρύθμιση δυσχεραίνει ή καθιστά λιγότερο ελκυστική την άσκηση δραστηριοτήτων στην ιταλική αγορά από αλλοδαπούς παρέχοντες υπηρεσίες ή τη χρήση από αλλοδαπούς πελάτες υπηρεσιών ιταλών επιχειρηματιών.

50. Τέλος, από τη διάταξη περί παραπομπής δεν γίνεται αντιληπτό ούτε το πώς οι ιταλικοί δήμοι, ιδίως ο Δήμος της Γένοβας, οργανώνουν συγκεκριμένα τη δημοτική τους υπηρεσία αφισοκολλήσεως[33]. Πρόκειται συναφώς για νομικώς ανεξαρτητοποιημένη επιχείρηση με νομική προσωπικότητα ή για υπηρεσιακή μονάδα της δημοτικής διοικήσεως χωρίς άξια λόγου αυτοτέλεια; Προβλέπεται ίδιος προϋπολογισμός για τη δημοτική υπηρεσία αφισοκολλήσεως ή συγχρηματοδοτείται από τον γενικό δημοτικό προϋπολογισμό[34]; Αποβαίνουν τα έσοδα από τον δημοτικό φόρο διαφημίσεως και από το τέλος για τη χρησιμοποίηση της δημοτικής υπηρεσίας αφισοκολλήσεως αποκλειστικώς προς όφελος αυτής της υπηρεσίας αφισοκολλήσεως ή εισρέουν χωρίς ιδιαίτερη πρόβλεψη στον γενικό δημοτικό προϋπολογισμό; Από την ύπαρξη αξιόπιστων εν προκειμένω στοιχείων εξαρτάται άνευ ετέρου το πώς πρέπει να νοηθούν τα προδικαστικά ερωτήματα για τα άρθρα 86 ΕΚ, καθώς και 87 ΕΚ και 88 ΕΚ και το ποια απάντηση πρέπει να δοθεί σ' αυτά.

3) Προσωρινό συμπέρασμα

51. Λόγω του ανεπαρκούς καθορισμού του πραγματικού πλαισίου εντός του οποίου εντάσσονται τα αφορώντα το δίκαιο του ανταγωνισμού προδικαστικά ερωτήματα, θεωρώ απαράδεκτα το ερώτημα 1, στοιχείο α', και το ερώτημα 2 της αιτήσεως για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως. Παραδεκτό είναι αντιθέτως το ερώτημα 1, στοιχείο β'.

Β — *Κατ' ουσίαν αξιολόγηση των προδικαστικών ερωτημάτων*

52. Στη συνέχεια, θα εξετάσω πρωτίστως τα νομικά προβλήματα σε σχέση με την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών (άρθρα 49 ΕΚ, 50 ΕΚ) (ερώτημα 1, στοιχείο β'). Εξάλλου, για την περίπτωση κατά την οποία το Δικαστήριο θα έκρινε επί πλέον παραδεκτά και τα ερωτήματα που αφορούν τους κανόνες ανταγωνισμού της Συνθήκης, θα λάβω δευτερευόντως θέση επί του ερωτήματος 1, στοιχείο α', και του ερωτήματος 2.

33 — Από τη διάταξη περί παραπομπής μπορεί συναφώς να συναχθεί απλώς ότι ο Δήμος της Γένοβας διαθέτει για την υπηρεσία του αφισοκολλήσεως, μεταξύ άλλων, «υπευθύνους της υπηρεσίας, τεχνικές υπηρεσίες, εργατικό προσωπικό σε επιχειρησιακό επίπεδο, εργαλεία και τεχνικές εγκαταστάσεις κ.λπ. Διαθέτει δηλαδή οργάνωση που είναι εν πολλοίς όμοια με εκείνη των ιδιωτικών επιχειρήσεων στον τομέα που είναι και ανταγωνιστές της.» Η δημοτική υπηρεσία αφισοκολλήσεως ασκείται από τον δήμο στο πλαίσιο ειδικής διαθέσεως χρηματοοικονομικών και υλικών μέσων που δεν έχουν καμία σχέση με τα θεσμικά του καθήκοντα, αλλά συνδέονται με την άσκηση σκοπούσας στην πραγματοποίηση κέρδους επιχειρηματικής δραστηριότητας.

34 — Κατά την άποψη της Viacom, όπως εκφράζεται στις γραπτές και τις προφορικές της παρατηρήσεις, πρόκειται για υπηρεσιακή μονάδα χωρίς άξια λόγου αυτοτέλεια και χωρίς ίδιο προϋπολογισμό.

1) Επί του ερωτήματος 1, στοιχείο β': Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών (άρθρα 49 ΕΚ και 50 ΕΚ)

53. Με το ερώτημά του 1, στοιχείο β', το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν αν η ελεύθερη παροχή υπηρεσιών (άρθρο 49 ΕΚ) απαγορεύει εθνική νομική διάταξη κατά την οποία, για τη διαφήμιση με αφίσες σε δημόσιους χώρους, επιβάλλεται δημοτικός φόρος διαφημίσεως υπέρ των δήμων που εκμεταλλεύονται οι ίδιοι μια δημοτική υπηρεσία αφισοκολλήσεως.

54. Πρέπει εκ των προτέρων να διευκρινίσω ότι στο πλαίσιο της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών ουδόλως ενδιαφέρει από ποιον φορέα και προς όφελος ποίου επιβάλλεται ένας έμμεσος φόρος. Το γεγονός επομένως ότι ο δημοτικός φόρος διαφημίσεως επιβάλλεται από τους ιταλικούς δήμους, οι οποίοι συγχρόνως εκμεταλλεύονται επίσης μια δημοτική υπηρεσία αφισοκολλήσεως, ασκεί επιρροή το πολύ στο πλαίσιο των περί ανταγωνισμού διατάξεων της Συνθήκης, όχι όμως σε συνάρτηση με την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών.

55. Η ελευθερία παροχής υπηρεσιών περιλαμβάνει τόσο την ελευθερία του παρέχοντος υπηρεσίες όσο και αυτή του αποδέκτη των υπηρεσιών[35]. Μια επιχείρηση όπως η Giotto, που προβαίνει σε αφισοκολλήσεις έναντι καταβολής αμοιβής εντός άλλου κράτους μέλους μέσω μιας εγκατεστημένης σ' αυτό επιχειρήσεως όπως η Viacom, ζητεί να λάβει υπηρεσίες κατά την έννοια των άρθρων 49 ΕΚ και 50 ΕΚ[36].

α) Η απαγόρευση των διακρίσεων

56. Το άρθρο 49 ΕΚ περιέχει μια ιδιαίτερη έκφανση της γενικής αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων[37]. Αν, επομένως, η επιβάρυνση με ένα φόρο έχει —αδικαιολογήτως— εντονότερες επιπτώσεις σε εξερχόμενες των συνόρων καταστάσεις απ' ό,τι σε καθαρώς εσωτερικές καταστάσεις[38], τότε δεν χωρεί καμία αμφιβολία ότι για τον λόγο αυτόν υφίσταται παράβαση των διατάξεων περί ελεύθερης παροχής υπηρεσιών.

57. Στην παρούσα περίπτωση, εντούτοις, δεν διαπιστώνεται ότι ο δημοτικός φόρος διαφημίσεως θα μπορούσε να έχει ως συνέπεια —έστω και έμμεση— δυσμενή διάκριση σε βάρος παρεχομένων πέραν των συνόρων υπηρεσιών. Ο δημοτικός φόρος διαφημίσεως επιβάλλεται εξίσου για αφισοκολλήσεις που πραγματοποιούνται κατ'

35 — Αποφάσεις της 13ης Ιουλίου 2004, C-262/02, Επιτροπή κατά Γαλλίας (Συλλογή 2004, σ. I-6569, σκέψη 22), και C-429/02, Bacardi France (Συλλογή 2004, σ. I-6613, σ 31).

36 — Ομοίως, π.χ. η απόφαση της 24ης Οκτωβρίου 1978, 15/78, Société générale de banque alsacienne κατά Koestler (Συλλογή τόμος 1978 σ. 609, σκέψη 3), που αφορά τραπεζικές υπηρεσίες).

37 — Βλ. τις αποφάσεις της 28ης Οκτωβρίου 1999, C-55/98, Vestergaard (Συλλογή 1999, σ. I-7641, σκέψεις 16 και 17), και της 11ης Δεκεμβρίου 2003, C-289/02, AMOK (Συλλογή 2003, σ. I-15059, σκέψεις 25 και 26).

38 — Αυτή ήταν η περίπτωση, παραδείγματος χάριν, στις αποφάσεις της 13ης Δεκεμβρίου 1989, C-49/89, Corsica Ferries France (Συλλογή 1989, σ. 4441, σκέψη 7), της 5ης Οκτωβρίου 1994, C-381/93, Επιτροπή κατά Γαλλίας (Συλλογή 1994, σ. I-5145, σκέψεις 17 έως 21), της 29ης Νοεμβρίου 2001, C-17/00, De Coster (Συλλογή 2001, σ. I-9445, σκέψεις 30 έως 35), και της 21ης Μαρτίου 2002, C-451/99, Cura Anlagen (Συλλογή 2002, σ. I-3193, σκέψεις 65 έως 69).

εντολήν ημεδαπών ή αλλοδαπών πελατών ή από ημεδαπούς ή αλλοδαπούς παρέχοντες υπηρεσίες. Επί πλέον, δεν επιβάλλεται μόνο σε υπηρεσίες τις οποίες παρέχουν ιδιώτες, αλλά κατά το ίδιο ύψος και σε υπηρεσίες που ενδεχομένως προσφέρουν οι ίδιοι οι δήμοι μέσω της δημοτικής τους υπηρεσίας αφισοκολλήσεως[39]. Επομένως, ο δημοτικός φόρος διαφημίσεως εμφανίζεται ως μέρος ενός γενικού ημεδαπού συστήματος εσωτερικών φόρων, το οποίο συνδέεται με αντικειμενικά, μη επιφέροντα δυσμενή διάκριση κριτήρια, χωρίς επίσης να επιδρά διαφορετικά σε ασκούμενες εντός της ημεδαπής και σε εκτεινόμενες πέραν των συνόρων δραστηριότητες[40].

β) Η απαγόρευση των περιορισμών

58. Επί πλέον, το γράμμα του άρθρου 49 ΕΚ επιτάσσει την κατάργηση κάθε περιορισμού της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών —ακόμη κι αν εφαρμόζεται αδιακρίτως τόσο στους ημεδαπούς παρέχοντες υπηρεσίες όσο και σ' αυτούς των άλλων κρατών μελών—, οσάκις μπορεί να παρεμποδίσει, να παρενοχλήσει ή να καταστήσει λιγότερο ελκυστική την εκτεινόμενη πέραν των συνόρων παροχή ή λήψη υπηρεσιών[41].

59. Αν ο παρέχων υπηρεσίες ή ο αποδέκτης των υπηρεσιών επιβαρύνεται με φόρο, πρόκειται οπωσδήποτε χωρίς αμφιβολία για περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, εφόσον η χρηματοοικονομική αυτή επιβάρυνση καθίσταται απαιτητή ως συστατικό μέρος ειδικών μέτρων στα οποία οφείλει να υπαχθεί ο παρέχων τις υπηρεσίες ή ο αποδέκτης τους (π.χ. συνεπαγόμενοι την υποχρεωτική καταβολή τελών κρατικοί έλεγχοι, συνεπαγόμενες την υποχρεωτική καταβολή τελών διαδικασίες χορηγήσεως άδειας, αλλά και ο εξαναγκασμός συνεπαγόμενης κόστος χρησιμοποιήσεως ορισμένων εγκαταστάσεων ή υπηρεσιών, όπως για παράδειγμα εντός λιμένων)[42]. Πράγματι, μια τέτοια επιβάρυνση ενισχύει τα αποτελέσματα των μέτρων που μπορούν καθεαυτά να παρεμποδίσουν, να παρενοχλήσουν ή να καταστήσουν λιγότερο ελκυστική την παροχή ή τη λήψη υπηρεσιών.

60. Στο ζήτημα, αντιθέτως, αν η επιβάρυνση που συνίσταται σε έναν αδιακρίτως επιβαλλόμενο φόρο, για παράδειγμα έναν έμμεσο φόρο, μπορεί, καθεαυτόν επίσης θεωρούμενο, να έχει ως αποτέλεσμα ένα περιορισμό δεν δίδεται με τη μέχρι τούδε νομολογία σαφής απάντηση[43]. Νοητές είναι δύο λύσεις.

39 — Πράγματι, κατά το άρθρο 19, παράγραφος 1, του decreto legislativo 507/93, όταν γίνεται χρήση της δημοτικής υπηρεσίας αφισοκολλήσεως «οφείλεται τέλος, *που περιλαμβάνει τον φόρο διαφημίσεως*, υπέρ του δήμου που διενεργεί την αφισοκόλληση» (η υπογράμμιση δική μου).

40 — Επί του συγγενούς προβλήματος της φορολογήσεως εμπορευμάτων (άρθρο 90 ΕΚ), βλ. τις αποφάσεις της 7ης Μαΐου 1987, 193/85, Co-Frutta (Συλλογή 1987, σ. 2085, σκέψη 10 επ.), και της 9ης Σεπτεμβρίου 2004, C-72/03, Carbonati Apuani (Συλλογή 2004, σ. I-8027, σκέψη 17). Βλ. επίσης την απόφαση της 29ης Απριλίου 2004, C-387/01, Weigel (Συλλογή 2004, σ. I-3751, σκέψη 55, στο τέλος).

41 — Βλ. επίσης τις αποφάσεις της 18ης Ιουνίου 1998, C-266/96, Corsica Ferries France (Συλλογή 1998, σ. I-3949, σκέψη 56), της 20ής Φεβρουαρίου 2001, C-205/99, Analir κ.λπ. (Συλλογή 2001, σ. I-1271, σκέψη 21), και της 13ης Ιουνίου 2002, C-430/99 και C-431/99, Sea-Land Service και Nedlloyd Lijnen (Συλλογή 2002, σ. I-5235, σκέψη 32). Ομοίως, τις παρατιθέμενες στην υποσημείωση 35 αποφάσεις Επιτροπή κατά Γαλλίας (σκέψη 22) και Bacardi France (σκέψη 31).

42 — Βλ., με αυτό το πνεύμα, αντί πολλών άλλων, τις παρατεθείσες στην υποσημείωση 41 αποφάσεις Corsica Ferries France (σκέψεις 3, 4 και 60) και Sea-Land Service και Nedlloyd Lijnen (σκέψεις 38 και 42), καθώς και το σημείο 25 των προτάσεών μου της 22ας Ιουνίου 2004 στην υπόθεση C-189/03, Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών (απόφαση της 7ης Οκτωβρίου 2004, Συλλογή 2004, σ. I-9289).

43 — Οι παρατεθείσες στην υποσημείωση 38 αποφάσεις αφορούσαν όλες φόρους που συνεπήγοντο δυσμενή διάκριση.

i) Η λύση της δικαιολογήσεως: Ένας μη επιφέρων δυσμενή διάκριση ημεδαπός φόρος μπορεί να συνιστά περιορισμό και πρέπει να εξετάζεται ως προς τη δικαιολόγησή του

61. Είναι αναμφισβήτητο ότι και η απλούστατη επιβάρυνση με φόρο μπορεί να καθιστά ακριβότερη μια οικονομική δραστηριότητα και επομένως λιγότερο ελκυστική. Η απόφαση τουλάχιστον De Coster μπορεί να θεωρηθεί ότι έχει την έννοια ότι ημεδαπός φόρος υποβάλλεται σε έλεγχο, όπως συνήθως συμβαίνει με *περιορισμούς*[44].

62. Αν ληφθεί ως βάση αυτή η πτυχή και οι εθνικοί φόροι θεωρηθούν ως περιορισμοί των θεμελιωδών ελευθεριών, τότε τελικώς όλοι οι φόροι, ανεξαρτήτως μορφής, θα τελούσαν υπό έλεγχο βάσει του κοινοτικού δικαίου. Τα κράτη μέλη θα όφειλαν τότε εν δυνάμει σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση να επεξηγούν ότι οι φόροι τους δικαιολογούνται από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, δηλαδή ότι είναι πρόσφοροι, αναγκαίοι και ανάλογοι προς τους επιδιωκόμενους σκοπούς. Οπωσδήποτε, θα έπρεπε τότε να λαμβάνεται υπόψη ότι η εξεύρεση πόρων για τον προϋπολογισμό αποτελεί επιτακτική προϋπόθεση κρατικής δράσεως και επομένως συνιστά καταρχήν θεμιτό στόχο, η δε είσπραξη φόρων —για τον λόγο αυτόν επίσης— θεωρείται ακριβώς εκ των προτέρων δεδομένη σε πολλά σημεία της Συνθήκης ΕΚ (βλ. για παράδειγμα τα άρθρα 90 ΕΚ, 93 ΕΚ και 175, παράγραφος 2, πρώτη περίπτωση, ΕΚ). Στα κράτη μέλη θα έπρεπε να αναγνωρίζεται ευρύ πεδίο εκτιμήσεως όσον αφορά τις από απόψεως πολιτικής προϋπολογισμού γενικές τους αποφάσεις[45], καθώς και το είδος και τη διαμόρφωση των εισπρακτέων φόρων. Έργο του Δικαστηρίου δεν θα μπορούσε να είναι η αμφισβήτηση των από απόψεως πολιτικής προϋπολογισμού αποφάσεων των κρατών μελών.

63. Πάντως, θα ήταν οπωσδήποτε δυνατό να θεωρηθεί ότι υφίσταται ανεπίτρεπτος περιορισμός της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών συνεπεία ενός μη συνεπαγόμενου δυσμενή διάκριση φόρου, αν ο φόρος αυτός είχε απαγορευτικά αποτελέσματα, αν επομένως από τη φύση του ισοδυναμούσε με απαγόρευση ασκήσεως δραστηριοτήτων.

ii) Η λύση των προϋποθέσεων του πραγματικού: Ένας μη συνεπαγόμενος δυσμενή διάκριση ημεδαπός φόρος εξαιρείται εκ των προτέρων από το πεδίο εφαρμογής της θεμελιώδους ελευθερίας

64. Σε σχέση με τα ανωτέρω, το Δικαστήριο ακολούθησε μόλις πρόσφατα σε μια υπόθεση —σε σχέση με την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων (άρθρο 39 ΕΚ)— διαφορετική οδό. Η επιβάρυνση με ένα *μη συνεπαγόμενο δυσμενή διάκριση* ημεδαπό φόρο δεν εξετάσθηκε ως προς τη δικαιολόγησή του βάσει επιτακτικών λόγων γενικού συμφέροντος, όπως θα είχε συμβεί σε

44 — Απόφαση της 29ης Νοεμβρίου 2001, C-17/00, De Coster (Συλλογή 2001, σ. I-9445, σκέψεις 26, 29, 37 και 38). Πάντως, στην περίπτωση αυτή ο φόρος συνεπήγετο επιπροσθέτως και δυσμενή διάκριση (βλ. τις σκέψεις 31 έως 35 της αποφάσεως).

45 — Είναι αυτονόητο ότι αυτό ισχύει μόνον εντός των ορίων που προκύπτουν από τον τίτλο VII της Συνθήκης ΕΚ για την οικονομική και νομισματική πολιτική.

περίπτωσή περιορισμών. Αντιθέτως, η επιλεγείσα στην απόφαση Weigel[46] διατύπωση αφήνει να εννοηθεί ότι μια τέτοια επιβάρυνση θα πρέπει να εξαιρείται πλήρως από το πεδίο εφαρμογής της θεμελιώδους ελευθερίας:

«Εντούτοις, η Συνθήκη δεν εγγυάται στον εργαζόμενο ότι η μεταφορά των δραστηριοτήτων του σε κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο στο οποίο κατοικούσε μέχρι τότε είναι ουδέτερη από φορολογικής απόψεως. Λαμβανομένων υπόψη των διαφορών μεταξύ των νομοθεσιών των κρατών μελών στον οικείο τομέα, μια τέτοια μεταφορά μπορεί να είναι, κατά περίπτωση, κατά το μάλλον ή ήττον ευνοϊκή ή δυσμενής για τον εργαζόμενο από απόψεως έμμεσης φορολογίας. Εντεύθεν συνάγεται ότι, κατ' αρχήν, ένα ενδεχόμενο μειονέκτημα, σε σχέση με τις συνθήκες υπό τις οποίες ο εργαζόμενος ασκούσε τη δραστηριότητά του πριν από την εν λόγω μεταφορά, δεν αντιβαίνει στο άρθρο 39 ΕΚ, αν η νομοθεσία αυτή δεν θέτει τον εν λόγω εργαζόμενο σε δυσμενέστερη θέση σε σχέση με αυτούς που υπάγονταν ήδη προηγουμένως σ' αυτήν [...]»[47].

65. Υπέρ αυτής της λύσεως συνηγορεί το ότι περιορισμοί των θεμελιωδών ελευθεριών χαρακτηρίζονται κατά την κλασική αντίληψη από το ότι καταρχήν απαγορεύονται και μόνο σε εξαιρετική περίπτωση μπορούν να δικαιολογούνται, για παράδειγμα από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος. Η Συνθήκη ΕΚ όμως, σε μια σειρά διατάξεων, προϋποθέτει ακριβώς, όπως μνημονεύθηκε, ότι τα κράτη μέλη εισπράττουν έμμεσους φόρους βάσει της φορολογικής τους κυριαρχικής εξουσίας (βλ. για παράδειγμα τα άρθρα 90 ΕΚ, 93 ΕΚ και 175, παράγραφος 2, πρώτη περίπτωση, ΕΚ), αυτό δε όχι μόνο σε στενώς ερμηνευτέες εξαιρετικές περιπτώσεις. Επομένως, από τις διατάξεις αυτές μπορεί να συναχθεί το κοινό συμπέρασμα ότι η είσπραξη φόρων, οι οποίοι αποτελούν μέρος ενός γενικού ημεδαπού φορολογικού συστήματος, συνδέονται με αντικειμενικά, μη συνεπαγόμενα δυσμενή διάκριση, κριτήρια και δεν έχουν διαφορετικές επιπτώσεις σε ασκούμενες εντός της ημεδαπής και σε εκτεινόμενες πέραν των συνόρων δραστηριότητες, δεν απαγορεύεται, αλλά καταρχήν επιτρέπεται και δεν χρειάζεται να αιτιολογείται σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση. Διαφορές μεταξύ των κρατών μελών ως προς την έμμεση φορολογία γίνονται αποδεκτές και μπορούν ενδεχομένως να εξαλείφονται μέσω της εναρμονίσεως, καθόσον τούτο είναι αναγκαίο π.χ. για τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς (άρθρο 93 ΕΚ).

iii) Ανάλογη εφαρμογή στην παρούσα περίπτωση: Ο δημοτικός φόρος διαφημίσεως

66. Όσον αφορά την τον επίμαχο φόρο διαφημίσεως κατά το ιταλικό δίκαιο, αμφότεροι οι τρόποι εξευρέσεως λύσεως καταλήγουν στο ίδιο αποτέλεσμα:

Αν υιοθετηθεί η *λύση των προϋποθέσεων του πραγματικού*, ο έμμεσος φόρος, ο οποίος φαίνεται να αποτελεί μέρος ενός γενικού ημεδαπού φορολογικού συστήματος, συνδέεται με αντικειμενικά, μη συνεπαγόμενα δυσμενή διάκριση κριτήρια και δεν έχει διαφορετικές επιπτώσεις σε ασκούμενες

46 — Απόφαση παρατεθείσα στην υποσημείωση 40.

47 — Απόφαση Weigel (παρατεθείσα στην υποσημείωση 40, σκέψη 55· ο χαρακτήρας του φόρου ως μη συνεπαγόμενου δυσμενή διάκριση σ' εκείνη την περίπτωση διευκρινίζεται στη σκέψη 53 της αποφάσεως): βλ. περαιτέρω το σημείο 36 των προτάσεων του γενικού εισαγγελέα Tizzano της 3ης Ιουλίου 2003 στην ίδια υπόθεση.

εντός της ημεδαπής και σε εκτεινόμενες πέραν των συνόρων δραστηριότητες, δεν εμπίπτει καν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 49 ΕΚ. Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία, ο δημοτικός φόρος διαφημίσεως ανταποκρίνεται σ' αυτά τα κριτήρια[48].

Αν αντιθέτως υιοθετηθεί η *λύση της δικαιολογήσεως*, ο δημοτικός φόρος διαφημίσεως θα συνιστούσε μεν περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, πλην όμως θα μπορούσε συγχρόνως χωρίς κανένα πρόβλημα να δικαιολογηθεί: Σύμφωνα με όλα τα διαθέσιμα πληροφοριακά στοιχεία, αυτός ο —από απόψεως ποσού ελάχιστος— φόρος ούτε έχει απαγορευτικά αποτελέσματα ούτε γίνεται αντιληπτό κατά πόσον ο εθνικός ή ο περιφερειακός νομοθέτης θα μπορούσε κατά τον καθορισμό του φόρου να έχει υπερβεί το από απόψεως πολιτικής προϋπολογισμού ευρύ πεδίο εκτιμήσεως που διαθέτει[49].

67. Επομένως, συνοψίζοντας, θεωρώ ότι αν η επιβολή ενός εμμέσου φόρου, όπως του δημοτικού φόρου διαφημίσεως στην Ιταλία εμφανίζεται ως μέρος ενός γενικού ημεδαπού φορολογικού συστήματος, συνδέεται με αντικειμενικά, μη συνεπαγόμενα δυσμενή διάκριση κριτήρια και ούτε έχει διαφορετικές επιπτώσεις σε ασκούμενες εντός της ημεδαπής και σε εκτεινόμενες πέραν των συνόρων δραστηριότητες, δεν απαγορεύεται από το άρθρο 49 ΕΚ.

48 — Ως προς την ανυπαρξία δυσμενούς διακρίσεως, βλ. επίσης το σημείο 57 αυτών των προτάσεων.

49 — Αναφερόμενη στη νομολογία ιταλικών διοικητικών δικαστηρίων (Tribunale Amministrativo Regionale per la Toscana — TAR Toscana-Firenze, απόφαση 456 της 11ης Μαρτίου 2002), η Επιτροπή εκθέτει με το υπόμνημά της ότι ο φόρος αυτός είναι μετριότατου ύψους («di ammontare molto modesto»).

2) Απαγόρευση της καταχρηστικής εκμεταλλεύσεως δεσπόζουσας θέσεως (άρθρο 82 ΕΚ σε συνδυασμό με το άρθρο 86 ΕΚ)

68. Ως προς το άρθρο 82 ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 86 ΕΚ, το αιτούν δικαστήριο υποβάλλει συνολικώς δύο ερωτήματα, στα οποία θα απαντήσω κατωτέρω δευτερευόντως[50]: Το ερώτημα 1, στοιχείο α', αφορά την εξουσία του δήμου *να καθορίζει και να εισπράττει* δημοτικούς φόρους, ενώ το ερώτημα 2, στοιχείο α', *τη διάθεση του προϊόντος* αυτών των φόρων στον δήμο. Αμφότερα τα ερωτήματα αναφέρονται κατ' ουσίαν στην ενδεχομένως ύπαρξη στρεβλώσεως του ανταγωνισμού υπέρ της δημοτικής υπηρεσίας αφισοκολλήσεως και σε βάρος ιδιωτών παρεχόντων υπηρεσίες.

α) Επί του ερωτήματος 1, στοιχείο α': Ο συνδυασμός κανονιστικών εξουσιών με επιχειρηματικές δραστηριότητες (άρθρο 82 ΕΚ σε συνδυασμό με το άρθρο 86 ΕΚ)

69. Με το ερώτημα 1, στοιχείο α', το αιτούν δικαστήριο ερωτά ουσιαστικώς αν το άρθρο 82 ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 86 ΕΚ, απαγορεύει εθνική νομική διάταξη κατά την οποία δήμοι που εκμεταλλεύονται οι ίδιοι μια δημοτική υπηρεσία αφισοκολλήσεως επιφορτίζονται συγχρόνως με τον καθορισμό και την είσπραξη («διαχείριση») φόρων όπως

50 — Βλ. τα σημεία 51 και 52 αυτών των προτάσεων.

του δημοτικού φόρου διαφημίσεως και του τέλους για τη δημοτική υπήρεσία αφισοκολλήσεως.

70. Αν καταρχάς η εξουσία αυτή των δήμων για τον καθορισμό και την είσπραξη ορισμένων δημοτικών φόρων εκτιμηθεί με βάση τους κανόνες του ευρωπαϊκού δικαίου του ανταγωνισμού, προκύπτουν τα ακόλουθα.

71. Βασική προϋπόθεση για την εφαρμογή του άρθρου 82 ΕΚ (ενδεχομένως σε συνδυασμό με το άρθρο 86, παράγραφος 1, ΕΚ και με το άρθρο 10 ΕΚ) θα ήταν ότι μια δημοτική υπηρεσία θα μπορούσε να θεωρηθεί στο πλαίσιο του καθορισμού και της εισπράξεως τέτοιων φόρων ως *επιχείρηση*. Ο όρος επιχείρηση στο πλαίσιο του δικαίου του ανταγωνισμού πρέπει να νοείται λειτουργικώς και περιλαμβάνει κάθε φορέα που ασκεί οικονομική δραστηριότητα, ανεξαρτήτως του νομικού καθεστώτος του φορέα αυτού και του τρόπου χρηματοδοτήσεώς του[51].

72. Μια οικονομική δραστηριότητα («υπό τη μορφή επιχειρήσεως») συνίσταται στην προσφορά αγαθών και υπηρεσιών στην αγορά. Από αυτή πρέπει να διακρίνεται η κυριαρχική δράση «ως δημόσια εξουσία». Καθοριστικό για τη διάκριση είναι η φύση της εκάστοτε ασκούμενης δραστηριότητας. Αναγκαίος είναι εν προκειμένω ο έλεγχος των ασκούμενων δραστηριοτήτων σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση προκειμένου να καθορισθεί σε ποια κατηγορία αυτές ανήκουν[52].

73. Ο καθορισμός και η είσπραξη *φόρων* είναι από τη φύση τους όχι οικονομική δραστηριότητα, αλλά δράση δημόσιας εξουσίας. Φόροι όπως ο δημοτικός φόρος διαφημίσεως σαφώς δεν αποτελούν αντιπαροχή για τη χρήση συγκεκριμένων, συνήθων στην αγορά υπηρεσιών, αλλά χρησιμεύουν όλως γενικώς στη χρηματοδότηση των οργανισμών τοπικής αυτοδιοικήσεως[53]. Ενδεχομένως δευτερεύων σκοπός του φόρου μπορεί να είναι η πληρωμή για τη χρήση αντιστοίχως των δημοσίων χώρων για διαφημιστικά μηνύματα ιδιωτών[54], πλην όμως ο δευτερεύων αυτός σκοπός δεν μεταβάλλει τα χαρακτηριστικά του φόρου και δεν καθιστά αυτό το έσοδο, παραδείγματος χάριν, αντιπαροχή για την παροχή υπηρεσίας. Ο χαρακτήρας της εισπράξεως φόρου ως

51 — Αποφάσεις της 16ης Μαρτίου 2004, C-264/01, C-306/01, C-354/01 και C-355/01, AOK-Bundesverband κ.λπ. (Συλλογή 2004, σ. I-2493, σκέψη 46), της 22ας Ιανουαρίου 2002, C-218/00, Cisal (Συλλογή 2002, σ. I-691, σκέψη 22), και της 23ης Απριλίου 1991, C-41/90, Höfner και Elser (Συλλογή 1991, σ. I-1979, σκέψη 21).

52 — Αποφάσεις της 16ης Ιουνίου 1987, 118/85, Επιτροπή κατά Ιταλίας (Συλλογή 1987, σ. 2599, σκέψη 7), και της 18ης Μαρτίου 1997, C-343/95, Calì και Figli (Συλλογή 1997, σ. I-1547, σκέψεις 16 και 18). Σε μια παρόμοια διάκριση μεταξύ επιχειρηματικής δραστηριότητας και δράσεως δημόσιας εξουσίας δήμων αναφέρεται επίσης η απόφαση της 4ης Μαΐου 1988, 30/87, Bodson (Συλλογή 1988, σ. 2479, σκέψη 18).

53 — Διαφορετικά απ' ό,τι στην απόφαση της 17ης Μαΐου 2001, C-340/99, TNT Traco (Συλλογή 2001, σ. I-4109, ιδίως τη σκέψη 47), ο δημοτικός φόρος διαφημίσεως δεν συνιστά αμοιβή υπέρ του δήμου για μη παρασχεθείσες από τον ίδιο υπηρεσίες.

54 — Έτσι η Επιτροπή με το υπόμνημά της, αναφερόμενη στη νομολογία των ιταλικών διοικητικών δικαστηρίων (Tribunale Amministrativo Regionale per la Toscana — TAR Toscana-Firenze, αποφάσεις 456 και 457 της 11ης Μαρτίου 2002).

πράξεως της δημόσιας εξουσίας έχει ως συνέπεια ότι *κατά τούτο* οι κανόνες ανταγωνισμού δεν έχουν εφαρμογή στους οικείους δήμους[55].

74. Όσον αφορά το *τέλος* για τη χρήση της δημοτικής υπηρεσίας αφισοκολλήσεως, πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ αμφοτέρων των συστατικών της μερών.

Αφενός, το τέλος αυτό έχει ένα *στοιχείο φόρου,* δηλαδή *περιλαμβάνει* τον δημοτικό φόρο διαφημίσεως (άρθρο 19, παράγραφος 1, του decreto legislativo 507/93). Επομένως, απλώς και μόνον *κατά τούτο* ο δημοτικός φόρος διαφημίσεως καταβάλλεται ως αντιπαροχή μέσω του τέλους, για δε τον καθορισμό και την είσπραξη αυτού του τέλους πρέπει να ισχύουν τα ίδια όπως για τον καθορισμό και την είσπραξη αυτού του ίδιου του φόρου: Οι δήμοι δρουν ασκούντες δημόσια εξουσία και όχι οικονομική δραστηριότητα.

Αφετέρου, εντούτοις, το τέλος αυτό περιέχει ένα συστατικό στοιχείο το οποίο υπερβαίνει τον δημοτικό φόρο διαφημίσεως και χρησιμεύει για την κάλυψη των εξόδων της δημοτικής υπηρεσίας αφισοκολλήσεως (*στοιχείο αμοιβής*). *Ως προς αυτό,* οι δήμοι καθορίζουν την αντιπαροχή για την παρεχόμενη υπηρεσία εκ μέρους της δημοτικής τους υπηρεσίας αφισοκολλήσεως[56] και, επομένως, ενεργούν ως επιχειρήσεις που ασκούν δραστηριότητες στην αγορά, δηλαδή ασκούν οικονομική δραστηριότητα[57].

75. Κατά συνέπεια, ένας δήμος ή μια δημοτική υπηρεσιακή μονάδα ασκεί οικονομική δραστηριότητα και μπορεί το πολύ να θεωρηθεί επιχείρηση κατά την έννοια του ευρωπαϊκού δικαίου του ανταγωνισμού μόνον καθόσον καθορίζει το *στοιχείο αμοιβής του τέλους* κατά το άρθρο 19, παράγραφος 1, του decreto legislativo 507/93, δηλαδή το συστατικό εκείνο στοιχείο του τέλους με το οποίο πληρώνονται οι υπηρεσίες που παρέχει η δημοτική τους υπηρεσία αφισοκολλήσεως.

76. Ενδεχομένως καταχρηστική εκμετάλλευση κατά την έννοια του άρθρου 82 ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 86, παράγραφος 1, ΕΚ, θα μπορούσε το πολύ να υφίσταται αν ένας δήμος —αν υποτεθεί ότι η δημοτική του υπηρεσία αφισοκολλήσεως έχει δεσπό-

55 — Απόφαση Calì και Figli (παρατεθείσα στην υποσημείωση 52, σκέψεις 16, 18 και 23).

56 — Η λέξη «υπηρεσία» (ιταλικά: servizio) χρησιμοποιείται μάλιστα ρητώς στο άρθρο 19, παράγραφος 1, του decreto legislativo 507/93.

57 — Όπως προκύπτει από τις παρατηρήσεις που κατατέθηκαν στο Δικαστήριο, η δημοτική υπηρεσία αφισοκολλήσεως τίθεται ιδίως στη διάθεση συλλόγων και κοινωνικών οργανισμών για τις δημόσιες ανακοινώσεις τους. Επομένως, πιθανολογείται ότι η δραστηριότητα της δημοτικής υπηρεσίας αφισοκολλήσεως συνιστά —εν πάση περιπτώσει μερικώς— *υπηρεσίες γενικού οικονομικού συμφέροντος.* Αυτό εντούτοις δεν μεταβάλλει τον οικονομικό χαρακτήρα αυτής της δραστηριότητας κατά την έννοια των κανόνων του ανταγωνισμού και επομένως το γεγονός της αποδοχής της έννοιας της επιχειρήσεως. Η φύση των υπηρεσιών μπορεί να έχει κάποια σημασία το πολύ σε ένα επόμενο στάδιο, στο πλαίσιο των άρθρων 16 ΕΚ και 86, παράγραφος 2, ΕΚ.

ζουσα θέση— καθορίζει με αντίθετο προς τον ανταγωνισμό τρόπο το στοιχείο αμοιβής του τέλους κατά το άρθρο 19, παράγραφος 1, του decreto legislativo 507/93 υπερβολικά υψηλά ή υπερβολικά χαμηλά[58]. Για την ύπαρξη μιας τέτοιας καταχρηστικής εκμεταλλεύσεως, η διαπίστωση της οποίας θα έχρηζε πλήρους εκτιμήσεως όλων των περιστάσεων της συγκεκριμένης περιπτώσεως, δεν υφίστανται εντούτοις εν προκειμένω επαρκείς ενδείξεις[59].

77. Αντιθέτως, απλώς και μόνον η αρμοδιότητα *καθορισμού και εισπράξεως του δημοτικού φόρου διαφημίσεως* —ανεξαρτήτως της εκτεθείσας ελλείπουσας ιδιότητας του δήμου ως επιχειρήσεως— δεν αποτελεί εκ των προτέρων αφορμή ανησυχίας για το ότι ο δήμος θα μπορούσε να συμπεριφερθεί κατά τρόπο που συνιστά καταχρηστική εκμετάλλευση υπό την έννοια του άρθρου 82 ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 86, παράγραφος 1, ΕΚ. Ο φόρος αυτός —ανεξαρτήτως της διαμορφώσεως και του ύψους του— είναι *ουδέτερος από απόψεως ανταγωνισμού*, διότι εισπράττεται τόσο σε περίπτωση χρήσεως παρεχομένων από ιδιώτες υπηρεσιών όσο και σε περίπτωση χρησιμοποιήσεως της δημοτικής υπηρεσίας αφισοκολλήσεως (και στην τελευταία αυτή περίπτωση ο φόρος *εμπεριέχεται* ως γνωστόν στο τέλος κατά το άρθρο 19, παράγραφος 1, του decreto legislativo 507/93)[60].

78. Η Viacom και η Giotto προσάπτουν στους ιταλικούς δήμους ότι παράλληλα με τον καθορισμό και την είσπραξη φόρων ασκούν και άλλες μορφές δημόσιας εξουσίας με τις οποίες ρυθμίζουν τη διάδοση διαφημιστικών μηνυμάτων στην περιφέρειά τους και επομένως μπορούν να επηρεάζουν την αγορά υπέρ των δικών τους δημοτικών υπηρεσιών αφισοκολλήσεως, για παράδειγμα μέσω του καθορισμού τοποθεσίας και διαστάσεων των διατιθέμενων επιφανειών αφισοκολλήσεως καθώς και μέσω συγκεκριμένων περιορισμών της διαφημίσεως για λόγους γενικού συμφέροντος[61]. Η αιτίαση έγκειται ουσιαστικώς στο ότι οι δήμοι ασκούν σε μια αγορά επιχειρηματική δραστηριότητα (μέσω της δημοτικής τους υπηρεσίας αφισοκολλήσεως), για την οποία καθορίζουν οι ίδιοι τους κανόνες του παιγνιδιού (κατ' άσκηση των εν λόγω αρμοδιοτήτων δημόσιας εξουσίας)[62]. Αυτή η σύγκρουση συμφερόντων αποτελεί, κατά την άποψή τους, ένδειξη απαγορευόμενης καταχρηστικής εκμεταλλεύσεως δεσπόζουσας θέσεως[63].

79. Εν προκειμένω, εντούτοις, ισχύει καταρχάς αναλόγως αυτό που ελέχθη για

58 — Τόσο ένα υπερβολικά υψηλό τέλος όσο και ένα υπερβολικά χαμηλό τέλος θα μπορούσε ενδεχομένως να έχει δυσμενείς επιπτώσεις για τους πελάτες. Στην πρώτη περίπτωση, οι πελάτες θα πρέπει να καταβάλλουν αυξημένες τιμές στον δήμο, στη δε δεύτερη, το αποτέλεσμα θα μπορούσε να είναι στρέβλωση ανταγωνισμού, καθώς και εκτόπιση ιδιωτών παρεχόντων υπηρεσίες από την αγορά και επομένως, τελικά, πολύ μικρή ποικιλία προσφορών για τους πελάτες.

59 — Στην αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως δεν περιέχεται κανενός είδους στοιχείο για το ύψος του τέλους χρησιμοποιήσεως της δημοτικής υπηρεσίας αφισοκολλήσεως του Δήμου της Γένοβας. Ούτε οι διάδικοι —μολονότι ρωτήθηκαν συγκεκριμένα από το Δικαστήριο— προέβησαν συναφώς σε καμία συμπληρωματική διευκρίνιση.

60 — Κατά τούτο διαφέρει η παρούσα περίπτωση από εκείνη της αποφάσεως της 17ης Ιουλίου 1997, C-242/95, GT-Link (Συλλογή 1997, σ. I-4449, σκέψεις 14 και 41), όπου το ζήτημα, μεταξύ άλλων, ήταν η απαλλαγή δημοσίων επιχειρήσεων από φόρους που όφειλαν καταβάλλουν άλλοι.

61 — Με τον ίδιο τρόπο, εξάλλου, εξέφρασαν επίσης τις απόψεις τους η Viacom και η Giotto σε σχέση με την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών (άρθρο 49 ΕΚ).

62 — Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι διάδικοι κάνουν τελικώς ένα παραλληλισμό με τα περιστατικά για τα οποία επρόκειτο στην απόφαση της 13ης Δεκεμβρίου 1991, C-18/88, RTT/GB-Inno-BM (Συλλογή 1991, σ. I-5941, σκέψεις 25 και 26).

63 — Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ενώπιον του Δικαστηρίου, ο εκπρόσωπος της Viacom αναφέρθηκε επιπροσθέτως στα περιστατικά για τα οποία επρόκειτο στις αποφάσεις TNT Traco (παρατεθείσα στην υποσημείωση 53) και της 18ης Ιουνίου 1991, C-260/89, ΕΡΤ (Συλλογή 1991, σ. I-2925).

τον δημοτικό φόρο διαφημίσεως: Όταν ένας δήμος ρυθμίζει τη διάδοση διαφημιστικών μηνυμάτων, για παράδειγμα απαγορεύοντας ή περιορίζοντας ορισμένες μορφές της διαφημίσεως για λόγους του κοινού συμφέροντος και καθορίζοντας επί πλέον τις δυνάμενες να χρησιμοποιηθούν προς διαφήμιση επιφάνειες αφισοκολλήσεως, δεν ενεργεί ως επιχείρηση, αλλά ασκεί δημόσια εξουσία. Το δίκαιο του ανταγωνισμού δεν έχει καταρχήν εφαρμογή σ' αυτόν.

80. Η ρύθμιση της διαδόσεως διαφημιστικών μηνυμάτων από τους δήμους ανταποκρίνεται επίσης σε θεμιτά γενικά συμφέροντα της κοινωνίας. Συγκεκριμένα, για παράδειγμα από οικιστικής απόψεως , μπορεί να είναι επιβεβλημένο να απαγορεύονται οι διαφημίσεις σε ορισμένους χώρους της δημοτικής περιφέρειας, να περιορίζονται οι διατιθέμενες προς αφισοκόλληση επιφάνειες ή να μην επιτρέπονται ορισμένες μορφές διαφημίσεως. Ομοίως, συμφέροντα της προστασίας του περιβάλλοντος ή της ασφάλειας της οδικής κυκλοφορίας μπορούν να δικαιολογούν περιορισμούς. Κατά τον καθορισμό και την πραγματοποίηση οικιστικών στόχων και άλλων γενικών συμφερόντων της κοινωνίας, πρέπει επί πλέον οι δήμοι να διαθέτουν επαρκές πεδίο εκτιμήσεως.

81. Πάντως, μπορεί να θεωρηθεί ότι συντρέχει παράβαση του άρθρου 86, παράγραφος 1, ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 82 ΕΚ και ενδεχομένως με το άρθρο 10 ΕΚ, όταν ένας δήμος υπερβαίνει τα όρια του πεδίου εκτιμήσεως που διαθέτει και κατά την άσκηση δημόσιας εξουσίας στρεβλώνει τον ανταγωνισμό προς όφελος μιας δικής του δημοτικής επιχειρήσεως, όταν δηλαδή ο δήμος κατά την άσκηση δημόσιας εξουσίας ευνοεί τη δημοτική υπηρεσία αφισοκολλήσεως που αυτός εκμεταλλεύεται —αν υποτεθεί ότι αυτή έχει δεσπόζουσα θέση— έναντι των ιδιωτών παρεχόντων υπηρεσίες που ασκούν δραστηριότητα στην ίδια αγορά[64]. Αυτό θα συνέβαινε, για παράδειγμα, αν της διέθετε τη μερίδα του λέοντος από τις διατιθέμενες επιφάνειες αφισοκολλήσεως ή αν, επικαλούμενος το γενικό συμφέρον, επέβαλε στη δραστηριότητα ιδιωτών παρεχόντων υπηρεσίες αυστηρότερους περιορισμούς απ' ό,τι στη δραστηριότητα της δικής του δημοτικής υπηρεσίας αφισοκολλήσεως.

82. Το αν πάντως όλα αυτά συμβαίνουν εν προκειμένω θα έπρεπε να κριθεί βάσει πλήρους αξιολογήσεως όλων των περιστάσεων της συγκεκριμένης περιπτώσεως. Ειδικότερα, δεν μπορεί να αρκεί η καθαρώς από απόψεως αριθμού λήψη υπόψη των επιφανειών που έχουν χαρακτηρισθεί προς αφισοκόλληση[65] και απλώς να μετρηθεί πόσες από αυτές προορίζονται αποκλειστικώς για ιδιώτες παρέχοντες υπηρεσίες και πόσες για τη δημοτική υπηρεσία αφισοκολλήσεως. Όπως εύστοχα εξέθεσε η Επιτροπή κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, αποφασιστικής σημασίας είναι η ποιότητα και η τοποθεσία των εκάστοτε επιφανειών αφισοκολλήσεως. Εξάλλου, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη αν και κατά πόσον υφίστανται

64 — Βλ. τις αποφάσεις της 5ης Οκτωβρίου 1995, C-96/94, Centro Servizi Spediporto (Συλλογή 1995, σ. I-2883, σκέψη 20), της 29ης Ιανουαρίου 1985, 231/83, Cullet κατά Leclerc (Συλλογή 1985, σ. 305, σκέψη 16), της 10ης Ιανουαρίου 1985, 229/83, Leclerc κατά Au blé vert (Συλλογή 1985, σ. 1, σκέψη 14), και την απόφαση Höfner και Elser (παρατεθείσα στην υποσημείωση 51, σκέψεις 26 έως 29).

65 — Κατά τη διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου υποστηρίχθηκε από τη Viacom και την Giotto ότι ο Δήμος της Γένοβας προέβλεπε για ιδιώτες παρέχοντες υπηρεσίες περί τα 17 000 m^2, αντιθέτως δε για τη δική της υπηρεσία αφισοκολλήσεως περί τα 24 000 m^2 επιφανειών αφισοκολλήσεως. Όπως όμως ο ίδιος εκπρόσωπος της Viacom παραδέχθηκε, ένα μέρος των επιφανειών που διατέθηκαν στη δημοτική υπηρεσία αφισοκολλήσεως προορίζεται αποκλειστικώς για αφίσες δημοσίων φορέων ή αφίσες προς το γενικό συμφέρον.

ενδεχομένως περιορισμοί εκ μέρους του δήμου για τη χρησιμοποίηση επίσης ιδιωτικών επιφανειών. Βάσει των στοιχείων που διαθέτει το Δικαστήριο, δεν υπάρχουν εν πάση περιπτώσει επαρκή στοιχεία για το ότι ο Δήμος της Γένοβας ευνοεί τη δημοτική υπηρεσία αφισοκολλήσεως.

83. Επομένως, υπό περιστάσεις όπως αυτές που είναι γνωστές στο πλαίσιο της κύριας δίκης, τα άρθρα 82 ΕΚ και 86, παράγραφος 1, ΕΚ δεν απαγορεύουν εθνική νομική διάταξη κατά την οποία, για τη διαφήμιση με αφίσες σε δημόσιους χώρους, εισπράττεται δημοτικός φόρος διαφημίσεως ή τέλος υπέρ των δήμων που εκμεταλλεύονται συγχρόνως οι ίδιοι μια δημοτική υπηρεσία αφισοκολλήσεως.

β) Επί του ερωτήματος 2, στοιχείο α': Διάθεση του προϊόντος του φόρου διαφημίσεως στη δημοτική υπηρεσία αφισοκολλήσεως (άρθρο 82 ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 86 ΕΚ)

84. Με το ερώτημα 2, στοιχείο α', το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν αν το άρθρο 82 ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 86 ΕΚ, απαγορεύει εθνική νομική διάταξη κατά την οποία το προϊόν φόρων, όπως του δημοτικού φόρου διαφημίσεως και του τέλους για τη δημοτική υπηρεσία αφισοκολλήσεως, διατίθεται σε δήμους που εκμεταλλεύονται οι ίδιοι μια δημοτική υπηρεσία αφισοκολλήσεως.

85. Το άρθρο 86, παράγραφος 1, ΕΚ απαγορεύει στους δήμους υπό την ιδιότητά τους ως κρατικών φορέων δημόσιας εξουσίας να εξωθούν δημόσιες επιχειρήσεις σε συμπεριφορά που καθεαυτή θα συνιστούσε παράβαση του άρθρου 82 ΕΚ[66]. Αν, επομένως, για παράδειγμα, ο δήμος έθετε πόρους από τον δημοτικό φόρο διαφημίσεως στη διάθεση της δημοτικής του υπηρεσίας αφισοκολλήσεως, δεν θα μπορούσε να αποκλεισθεί ότι στη συνέχεια θα προέκυπτε στρέβλωση του ανταγωνισμού σε βάρος των ιδιωτών παρεχόντων υπηρεσίες και προς όφελος της δημοτικής υπηρεσίας αφισοκολλήσεως[67].

86. Η δημοτική υπηρεσία αφισοκολλήσεως αποτελεί πάντως τμήμα του δήμου και δεν υφίσταται κανενός είδους ένδειξη για το ότι διαθέτει άξια λόγου οργανωτική αυτοτέλεια, ιδίως δε ίδιο προϋπολογισμό ή αυτοτελή λογιστική. Αντιθέτως, μπορεί να ληφθεί ως δεδομένο ότι η δημοτική υπηρεσία αφισοκολλήσεως χρηματοδοτείται άμεσα από τον δημοτικό προϋπολογισμό και εγγράφονται

66 — Βλ. τις αποφάσεις Leclerc κατά Au blé vert (παρατεθείσα στην υποσημείωση 64, σκέψη 14), Cullet κατά Leclerc (παρατεθείσα στην υποσημείωση 64, σκέψη 16) και Höfner και Elser (παρατεθείσα στην υποσημείωση 51, σκέψεις 26 έως 29).

67 — Βλ. την απόφαση της 27ης Νοεμβρίου 2003, C-34/01 έως C-38/01, Enirisorse κ.λπ. (Συλλογή 2003, σ. I-14243, σκέψεις 48 έως 52), και τα σημεία 72 έως 84 των προτάσεων της γενικής εισαγγελέα Stix-Hackl της 7ης Νοεμβρίου 2002 στην ίδια υπόθεση (σ. I-14247).

απευθείας στους αντίστοιχους τίτλους αυτού έσοδα όπως και δαπάνες αυτής της υπηρεσίας[68]. Χωρίς όμως έναν ελάχιστο βαθμό οργανωτικού διαχωρισμού και διαφάνειας[69], είναι απλώς αδύνατο να γίνει αντιληπτό αν και σε ποια έκταση φορολογικά έσοδα, ιδίως από τον δημοτικό φόρο διαφημίσεως, αποβαίνουν προς όφελος της δημοτικής υπηρεσίας αφισοκολλήσεως.

87. Εντούτοις, ακόμη κι αν *υποτεθεί* ότι υφίσταται επαρκής οργανωτική αυτοτέλεια της δημοτικής υπηρεσίας αφισοκολλήσεως, ουδόλως θα μπορούσε από τα υφιστάμενα στοιχεία να εξακριβωθεί με βεβαιότητα ότι υπήρξε εξώθηση εκ μέρους του Δήμου της Γένοβας για τη διενέργεια αντίθετων προς τον ανταγωνισμό πράξεων.

88. Το Δικαστήριο μέχρι τούδε —καθόσον είναι γνωστό— έχει δεχθεί ότι δημιουργείται κατάσταση αναγκάζουσα την επιχείρηση να προβεί σε καταχρηστική εκμετάλλευση της δεσπόζουσας θέσεώς της μόνον όταν το κράτος έχει παράσχει στην επιχείρηση αυτή ειδικά δικαιώματα —κατά κανόνα μια μονοπωλιακή θέση— και η φύση αυτής της παροχής ή η επακόλουθη συμπεριφορά του κράτους τουλάχιστον «τείνουν να ενισχύσουν την καταχρηστική εκμετάλλευση της εν λόγω θέσεως»[70]. Απαιτούνταν κάθε φορά μια ειδική αλληλεπίδραση μεταξύ των παραχωρηθέντων δικαιωμάτων, της δημιουργηθείσας καταστάσεως και της καταχρηστικής εκμεταλλεύσεως της δεσπόζουσας θέσεως της επιχειρήσεως.

89. Δεδομένου, πάντως, ότι το άρθρο 86, παράγραφος 1, ΕΚ απαγορεύει στα κράτη μέλη να θεσπίζουν αντίστοιχα μέτρα όχι μόνον έναντι *επιχειρήσεων στις οποίες έχουν χορηγηθεί ειδικά δικαιώματα*, αλλά και έναντι *δημοσίων επιχειρήσεων*, φαίνεται εύλογο να συναχθούν γι' αυτόν τον τομέα παρόμοια συμπεράσματα[71]. Όχι μόνο μέσω της χορηγήσεως ειδικών δικαιωμάτων ή μονοπωλίων, αλλά και μέσω της διαθέσεως χρηματοοικονομικών πόρων μπορεί μια δημόσια επιχείρηση να περιέλθει σε κατάσταση που πιθανολογεί ότι θα εκμεταλλευθεί καταχρηστικώς την —υποτιθέμενη— δεσπόζουσα θέση της[72].

90. Με αυτά τα δεδομένα, θα έπρεπε, κατόπιν αξιολογήσεως όλων των περιστά-

68 — Με αυτό το πνεύμα εκφράσθηκε κατά την ειτ' ακροατηρίου συζήτηση και ο ίδιος ο εκπρόσωπος της Viacom.

69 — Υποχρέωση διασφαλίσεως της διαφάνειας στις οικονομικές σχέσεις μεταξύ των δήμων και της δημοτικής τους υπηρεσίας αφισοκολλήσεως θα μπορούσε να προκύπτει από την οδηγία 80/723/ΕΟΚ της Επιτροπής, της 25ης Ιουνίου 1980, περί της διαφάνειας των οικονομικών σχέσεων μεταξύ των κρατών μελών και των δημοσίων επιχειρήσεων (ΕΕ ειδ. έκδ. 08/001, σ. 205, όπως τροποποιήθηκε τελευταία με την οδηγία 2000/52/ΕΚ της Επιτροπής, της 26ης Ιουλίου 2000, ΕΕ L 193, σ. 75), με την επιφύλαξη πάντως των εξαιρέσεων που περιέχονται στο άρθρο 4, παράγραφος 1, αυτής.

70 — Βλ. τις αποφάσεις ΕΡΤ (παρατεθείσα στην υποσημείωση 63, σκέψεις 35 έως 37), Höfner και Elser (παρατεθείσα στην υποσημείωση 51, σκέψεις 27 έως 31), GT-Link (παρατεθείσα στην υποσημείωση 60, σκέψεις 33 έως 35), της 10ης Δεκεμβρίου 1991, C-179/90, Merci Convenzionali Porto di Genova (Συλλογή 1991, σ. I-5889, σκέψεις 17 έως 19), της 11ης Δεκεμβρίου 1997, C-55/96, Job Centre (Συλλογή 1997, σ. I-7119, σκέψεις 28 έως 31), της 12ης Φεβρουαρίου 1998, C-163/96, Raso κ.λπ. (Συλλογή 1998, σ. I-533, σκέψεις 27 έως 31), της 25ης Ιουνίου 1998, C-203/96, Dusseldorp κ.λπ. (Συλλογή 1998, σ. I-4075, σκέψεις 61 και 62), της 12ης Σεπτεμβρίου 2000, C-180/98 έως C-184/98, Pavlov κ.λπ. (Συλλογή 2000, σ. I-6451, σκέψεις 127 και 128), TNT Traco (παρατεθείσα στην υποσημείωση 53, σκέψη 44), Ambulanz Glöckner (παρατεθείσα στην υποσημείωση 14, σκέψεις 39 και 40), και της 22ας Μαΐου 2003, C-462/99, Connect Austria (Συλλογή 2003, σ. I-5197, σκέψεις 80 έως 84).

71 — Έτσι, επίσης, η γενική εισαγγελέας Stix-Hackl στα σημεία 72 έως 84 των προτάσεών της στην υπόθεση Enirisorse (παρατεθείσα στην υποσημείωση 67).

72 — Βλ. επίσης την απόφαση Enirisorse (παρατεθείσα στην υποσημείωση 67, σκέψεις 48 έως 52) και τις προτάσεις της γενικής εισαγγελέα Stix-Hackl στην εν λόγω υπόθεση (παρατεθείσα στην υποσημείωση 67, σημεία 72 έως 84).

σεων της συγκεκριμένης περιστάσεως, να εξετασθεί αν η φύση και η έκταση μιας ενδεχομένως διαθέσεως του προϊόντος του δημοτικού φόρου διαφημίσεως στη δημοτική υπηρεσία αφισοκολλήσεως μπορούν να την ωθήσουν σε αντίθετη προς τον ανταγωνισμό συμπεριφορά. Εντούτοις, στην παρούσα περίπτωση δεν υφίσταται μέχρι τούδε κανένα συγκεκριμένο στοιχείο για μια τέτοια διάθεση πόρων.

91. Επομένως, υπό περιστάσεις όπως αυτές που είναι γνωστές στην κύρια δίκη, τα άρθρα 82 ΕΚ και 86, παράγραφος 1, ΕΚ δεν απαγορεύουν εθνική νομική διάταξη κατά την οποία εισπράττεται για διαφημίσεις με αφίσες δημοτικός φόρος διαφημίσεως και τέλος υπέρ των δήμων που εκμεταλλεύονται οι ίδιοι μια δημοτική υπηρεσία αφισοκολλήσεως.

3) Επί του ερωτήματος 2, στοιχείο β': Απαγόρευση κρατικών ενισχύσεων (άρθρα 87 ΕΚ και 88 ΕΚ)

92. Με το ερώτημα 2, στοιχείο β', στο οποίο κατωτέρω δευτερευόντως δίνεται απάντηση[73], το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν αν υφίσταται (ενδεχομένως απαγορευόμενη) κρατική ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 87 ΕΚ, η οποία επί πλέον εμπίπτει στην υποχρέωση κοινοποιήσεως καθώς και στην απαγόρευση εφαρμογής κατά το άρθρο 88, παράγραφος 3, ΕΚ, όταν το προϊόν φόρων, όπως του δημοτικού φόρου διαφημίσεως και του δημοτικού τέλους αφισοκολλήσεως, διατίθεται σε δήμους που εκμεταλλεύονται οι ίδιοι δημοτικές υπηρεσίες αφισοκολλήσεως.

93. Η Viacom και η Giotto, αλλά και το αιτούν δικαστήριο, θεωρούν ότι η διάθεση στον δήμο του προϊόντος του δημοτικού φόρου διαφημίσεως και των τελών για τη δημοτική υπηρεσία αφισοκολλήσεως συνιστά ανεπίτρεπτη κρατική ενίσχυση. Δεδομένου, επομένως, ότι ο δημοτικός φόρος διαφημίσεως αντιβαίνει προς το κοινοτικό δίκαιο, φρονούν ότι δεν υφίσταται καμία υποχρέωση καταβολής του. Επομένως, στόχος των διαδίκων της κύριας δίκης και πυρήνας του προδικαστικού ερωτήματος είναι τόσο η χρησιμοποίηση όσο και η ίδια η είσπραξη του δημοτικού φόρου διαφημίσεως και του τέλους για τη χρήση της δημοτικής υπηρεσίας αφισοκολλήσεως.

α) Ο δημοτικός φόρος διαφημίσεως

94. Όσον αφορά τον δημοτικό φόρο διαφημίσεως, διάφοροι λόγοι —με βάση τα στοιχεία που διαθέτει το Δικαστήριο— συνηγορούν υπέρ της μη εφαρμογής των διατάξεων της Συνθήκης ΕΚ που αφορούν κρατικές ενισχύσεις.

73 — Βλ. τα σημεία 51 και 52 αυτών των προτάσεων.

95. Αν *υποτεθεί*, όπως εκλαμβάνουν οι διάδικοι και το αιτούν δικαστήριο, ότι ο δήμος πρέπει στο σύνολό του να θεωρηθεί ως επιχείρηση, τότε αυτό δεν θα είχε ως συνέπεια τη δυνατότητα εφαρμογής των διατάξεων περί κρατικών ενισχύσεων. Πράγματι, αν ληφθεί ως βάση ένα τέτοιο υποθετικό δεδομένο, θα έλειπε το στοιχείο της *κρατικής προελεύσεως* των πόρων, ενώ αντιθέτως, στην περίπτωση αυτή, ο δημοτικός φόρος διαφημίσεως θα έπρεπε να θεωρηθεί ως χρηματική παροχή μιας ιδιωτικής επιχειρήσεως (του παρέχοντος διαφημιστικές υπηρεσίες, π.χ. της Viacom) προς μια άλλη επιχείρηση (τον δήμο). Επομένως, ελλείψει μεταβιβάσεως *κρατικών* πόρων, δεν θα υφίστατο ενίσχυση. Ούτε η περίσταση ότι η υποχρέωση πληρωμής του δημοτικού φόρου διαφημίσεως στηρίζεται σε δεσμευτικές νομικές διατάξεις θα μπορούσε να μεταβάλει την κατάσταση [74].

96. Κατά συνέπεια, η μόνη συγκυρία στην οποία μπορεί να τεθεί το ζήτημα του χαρακτηρισμού του δημοτικού φόρου διαφημίσεως ως ενισχύσεως είναι αυτή μιας τριγωνικής σχέσεως, στην οποία ο δήμος εισπράττει καταρχάς κυριαρχικώς τον φόρο και κατόπιν αφήνει να περιέλθει από το προϊόν αυτού του φόρου μια ενίσχυση σε μια επαρκώς αυτοτελή δημοτική υπηρεσία αφισοκολλήσεως. Όπως όμως προεκτέθηκε, ούτε η διάταξη περί παραπομπής ούτε οι διευκρινίσεις των διαδίκων παρέχουν επαρκείς ενδείξεις για το ότι η δημοτική υπηρεσία αφισοκολλήσεως διαθέτει επαρκή αυτοτέλεια από απόψεως οργανώσεως και ιδίως προϋπολογισμού ή τηρήσεως λογιστικής [75]. Αν όμως ελλείπει μια «προς τα έξω σχέση», που θα διευκόλυνε καταρχάς την αποδοχή μιας ιδιαίτερης διαθέσεως πόρων από φορολογία, δεν υπάρχει τότε ένας αυτοτελής αποδέκτης της ενισχύσεως: ένας δήμος δεν μπορεί ο ίδιος να επιδοτεί τον εαυτό του.

97. Ακόμη όμως κι αν *υποτεθεί* ότι η δημοτική υπηρεσία αφισοκολλήσεως έχει την απαιτούμενη οργανωτική αυτοτέλεια, δεν θα κατελαμβάνετο άνευ ετέρου η *καθεαυτή είσπραξη* του δημοτικού φόρου από την απαγόρευση ενισχύσεων του άρθρου 87 ΕΚ, καθώς και από την υποχρέωση κοινοποιήσεως και την απαγόρευση εφαρμογής κατ' άρθρο 88, παράγραφος 3, ΕΚ. Αντιθέτως, προς τούτο θα έπρεπε να πληρούνται πρόσθετες προϋποθέσεις [76], ιδίως δε να υφίσταται άμεσος και αδιάσπαστος σύνδεσμος μεταξύ της εισπράξεως του δημοτικού φόρου διαφημίσεως και μιας, για παράδειγμα, χρηματοδοτούμενης από αυτόν τον φόρο συγκεκριμένης εκ μέρους του δήμου επιδοτήσεως της δημοτικής του υπηρεσίας αφισοκολλήσεως [77]. Μόνον όταν υφίσταται ένα τέτοιος άμεσος σύνδεσμος, μπορεί ο ενδεχομένως παράνομος χαρακτήρας

74 — Απόφαση PreussenElektra (παρατεθείσα στην υποσημείωση 11, σκέψεις 58, 59 και 61).

75 — Συναφώς, βλ. επίσης το σημείο 86 και την υποσημείωση 69 αυτών των προτάσεων.

76 — Βλ. ειδικότερα την απόφαση της 21ης Οκτωβρίου 2003, C-261/01 και C-262/01, van Calster και Cleeren (Συλλογή 2003, σ. I-12249, σκέψη 49), και την απόφαση Enirisorse (παρατεθείσα στην υποσημείωση 67, σκέψεις 43 έως 45). Πλήρης επεξεργασία της προβληματικής περιέχεται στα σημεία 32 επ. των προτάσεων του γενικού εισαγγελέα Geelhoed της 4ης Μαρτίου 2004 στις υποθέσεις C-174/02, Streekgewest, και C-175/02, Pape (αποφάσεις της 13ης Ιανουαρίου 2005, σσ. I-85 και I-127, αντιστοίχως, βλ. σ. I-88).

77 — Βλ. επίσης το σημείο 34 επ. των προτάσεων του γενικού εισαγγελέα Geelhoed στην υπόθεση Streekgewest (παρατεθείσα στην υποσημείωση 76).

μιας ενισχύσεως να επιδρά στην είσπραξη του φόρου και μπορεί το δίκαιο των ενισχύσεων να καταλαμβάνει επίσης την είσπραξη του φόρου.

98. Εν προκειμένω, δεν υπάρχουν στοιχεία ούτε για (παράνομη) ενίσχυση, η ύπαρξη των οποίων θα αποτελούσε εν πάση περιπτώσει προϋπόθεση, ούτε για τον απαιτούμενο — άμεσο και αναπόσπαστο— σύνδεσμο μεταξύ της ενισχύσεως και της εισπράξεως του φόρου. Ειδικότερα, βάσει των υφιστάμενων στοιχείων, πρέπει να θεωρηθεί ότι ο δημοτικός φόρος διαφημίσεως *εισρέει προς γενική χρήση στον δημοτικό προϋπολογισμό* και όχι, για παράδειγμα μέσω ιδιαίτερου ταμείου, ειδικώς προς χρηματοδότηση της δημοτικής υπηρεσίας αφισοκολλήσεως.

β) Το τέλος για τη χρησιμοποίηση της δημοτικής υπηρεσίας αφισοκολλήσεως

99. Το τέλος για τη χρήσιμοποίηση της δημοτικής υπηρεσίας αφισοκολλήσεως συντίθεται, όπως μνημονεύθηκε, από ένα στοιχείο φόρου και από ένα στοιχείο αμοιβής για τις υπηρεσίες που παρέχει η υπηρεσία αφισοκολλήσεως[78].

78 — Βλ. το σημείο 74 αυτών των προτάσεων.

100. Καθόσον αφορά το *στοιχείο του φόρου*, ισχύουν αντιστοίχως τα προλεχθέντα[79].

101. Όσον αφορά το *στοιχείο της αμοιβής*, εκ των προτέρων δεν είναι δυνατόν a priori να πρόκειται για ενίσχυση: η καταβολή της δεν πραγματοποιείται από κρατικούς πόρους, αλλά από τους ιδιωτικούς πόρους των πελατών της δημοτικής υπηρεσίας αφισοκολλήσεως[80] και αποτελεί αντιπαροχή για τις παρεχόμενες από αυτήν υπηρεσίες. Δεν πρόκειται για κάποιο οικονομικό όφελος, το οποίο η δημοτική υπηρεσία αφισοκολλήσεως δεν θα είχε επιτύχει υπό συνήθεις συνθήκες αγοράς[81].

γ) Προσωρινό συμπέρασμα

102. Επομένως, υπό περιστάσεις όπως αυτές που είναι γνωστές στην κύρια δίκη, τα άρθρα 87 ΕΚ και 88 ΕΚ δεν απαγορεύουν εθνική νομική διάταξη κατά την οποία για τη διαφήμιση με αφίσες σε δημόσιους χώρους εισπράττεται δημοτικός φόρος διαφημίσεως ή τέλος υπέρ των δήμων που εκμεταλλεύονται συγχρόνως οι ίδιοι μια δημοτική υπηρεσία αφισοκολλήσεως.

79 — Βλ. τα σημεία 94 έως 98 αυτών των προτάσεων.

80 — Βλ., με αυτό το πνεύμα, την απόφαση PreussenElektra (παρατεθείσα στην υποσημείωση 11, σκέψεις 58, 59 και 61).

81 — Η απόφαση επίσης της 24ης Ιουλίου 2003, C-280/00, Altmark Trans και Regierungspräsidium Magdeburg (Συλλογή 2003, σ. I-7747, σκέψεις 84 επ.,) δεν δέχεται ουσιαστικώς —αν και σε μια κάπως διαφορετική αλληλουχία— την ύπαρξη ενισχύσεως, όταν υφίσταται παροχή και αντίστοιχη αντιπαροχή.

VI — Πρόταση

103. Βάσει των ανωτέρω σκέψεων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα ερωτήματα που του υποβλήθηκαν για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως ακολούθως:

«1) Αν η είσπραξη ενός εμμέσου φόρου όπως ο δημοτικός φόρος διαφημίσεως στην Ιταλία εμφανίζεται ως μέρος ενός γενικού ημεδαπού συστήματος εσωτερικών φόρων, το οποίο συνδέεται με αντικειμενικά, μη επιφέροντα δυσμενή διάκριση κριτήρια, χωρίς επίσης να επιδρά διαφορετικά σε ασκούμενες εντός της ημεδαπής και σε εκτεινόμενες πέραν των συνόρων δραστηριότητες, το άρθρο 49 ΕΚ δεν απαγορεύει αυτόν τον φόρο.

2) Κατά τα λοιπά, η αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως είναι απαράδεκτη.

Δευτερευόντως, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο ερώτημα 1, στοιχείο α΄, και στο ερώτημα 2 ως ακολούθως:

Υπό περιστάσεις όπως αυτές που είναι γνωστές στην κύρια δίκη, ούτε το άρθρο 82 ΕΚ ούτε τα άρθρα 87 ΕΚ και 88 ΕΚ, ενδεχομένως σε συνδυασμό με το άρθρο 86, παράγραφος 1, ΕΚ, απαγορεύουν εθνική νομική διάταξη κατά την οποία για τη διαφήμιση με αφίσες σε δημόσιους χώρους εισπράττεται δημοτικός φόρος διαφημίσεως ή τέλος υπέρ των δήμων και οι δήμοι αυτοί, οι οποίοι εξάλλου εκμεταλλεύονται οι ίδιοι μια δημοτική υπηρεσία αφισοκολλήσεως, είναι συγχρόνως επιφορτισμένοι με τον καθορισμό και την είσπραξη αυτού του φόρου.»